artUM

ČASOPIS O KULTÚRE A UMENÍ
V BANSKOBYSTRICKOM KRAJI

1 / 2023

01 SLOVO NA ÚVOD
(Katarína Mosnáková Bagľašová)

TÚRY DO KULTÚRY

02 STREDOSLOVENSKÉ OSVETOVÉ STREDISKO
(Tatiana Salajová)

12 BANSKOBYSTRICKÝ SLOVOMFEST PREPÁJA GENERÁCIE
(Marcel Perecár)

POTYKÁVANIE

17 110 ROKOV OD NARODENIA POPREDNEJ DIVADELNEJ A FILMOVEJ HEREČKY MÁRIE BANCÍKOVEJ
(Stanislava Zvarová)

20 FOTOGRAF ZANIKAJÚCEJ KRÁSY
(Katarína Mosnáková Bagľašová)

28 REMESLO SI VYŽADUJE PRECÍTENIE
(Gabriela Kováčiková)

PULZOVANIE TVORBY

31 SLOVENSKÁ ĽUDOVÁ PIESEŇ V NOBLESNOM ŠATE
(Michal Babiak)

ART@CHAT

40 DÁMA ŠÁLOV A KRUHOV
(Katarína Mosnáková Bagľašová)

AKO NA TO

48 AKO SPIEVAŤ ĽUDOVÉ PIESNE
(Andrea Jágerová)

HORIZONTY

62 K STÉMU VÝROČIU ZALOŽENIA SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV
(Dušan Jablonský)

OBSAH

SLOVO NA ÚVOD

Obr. 001
Katarína
Mosnáková Bagľašová.
Zdroj: archív SOS Banská Bystrica.

Milí čitatelia,

sme radi, že ste si opäť zvolili túru do kultúry aj prostredníctvom nášho časopisu. Tentoraz vás zavedieme do Stredoslovenského osvetového strediska, ktoré zastrešuje neprofesionálnu umeleckú činnosť v okresoch Banská Bystrica a Brezno, ako aj na zaujímavý literárny festival SLOVOMfest. Pripomenieme si 100. výročie založenia Spolku slovenských spisovateľov, 110. výročie narodenia poprednej divadelnej a filmovej herečky Márie Bancíkovej a životné jubileum fotografa Petra Berčíka. Našu kultúru a umenie neustále obohacujú nové počiny, akým je aj CD Pod obločkom mladého zoskupenia Ondro a kamaráti. Ponúkame vám recenziu tohto úspešného a oceňovaného vydania. Ale umenie vychádza aj z počinov jednotlivcov, ktorí tu medzi nami žijú a ktorých umeleckú veličinu možno ani nepoznáme. Predstavujeme vám preto „dámu kruhov a šálov“ Ariadnu Vendelovú. Ani v tomto čísle časopisu artUM nechýba metodická pomôcka, tentoraz venovaná interpretácii ľudových piesní. Z každého rožku trošku. Pestro, ale zato vyvážene. Aby sme aj v kultúre dodržali istý univerzálny balans.

Príjemné čítanie želá
Katarína Mosnáková Bagľašová

STREDOSLOVENSKÉ OSVETOVÉ STREDISKO

Stredoslovenské osvetové stredisko je kultúrno-osvetová inštitúcia s územnou pôsobnosťou pre okresy Brezno a Banská Bystrica a metodickou pôsobnosťou pre regionálne osvetové strediská v Banskobystrickom kraji. Sídli v meste Banská Bystrica. Zriaďovateľom inštitúcie je Banskobystrický samosprávny kraj, hlavným metodickým partnerom je Národné osvetové centrum v Bratislave.

Inštitúcia poskytuje kultúrne služby a realizuje rôznorodé umelecké a vzdelávacie aktivity pre širokú verejnosť. Významnou mierou prispieva k ochrane kultúrneho dedičstva a prejavov tradičnej kultúry, podporuje miestnu kultúru a jej nositeľov.
Stredoslovenské osvetové stredisko:
– organizuje súťaže, podujatia, koncerty a festivaly zamerané na podporu a rozvoj záujmovej umeleckej činnosti a neprofesionálnej umeleckej tvorby v oblasti divadla, vizuálneho umenia (film, foto, video, výtvarné umenie), tradičnej kultúry, hudby, spevu a umeleckého prednesu,
– vzdeláva, realizuje workshopy a tvorivé dielne pre subjekty záujmovej umeleckej činnosti a neprofesionálnej umeleckej tvorby, realizuje aktivity v oblasti celoživotného vzdelávania pre širokú verejnosť, realizuje výchovno-vzdelávacie aktivity pre deti a mládež v oblasti prevencie sociálno-patologických javov, ekologickej a regionálnej výchovy,
– realizuje výskumnú a dokumentačnú činnosť v oblasti tradičnej kultúry,
– umelecky spracováva, vyhľadáva, dokumentuje, archivuje, ochraňuje a širokej verejnosti sprostredkováva prejavy nehmotného kultúrneho dedičstva,
– podporuje miestnu kultúru a jej nositeľov v regióne a kraji,

Obr. 002
Sídlo Stredoslovenského osvetového strediska.
Zdroj: SOS.

– štatisticky spracováva informácie o kultúrno-osvetovej činnosti a vytvára databázu informácií o stave a úrovni miestnej kultúry v rámci územia svojej pôsobnosti,
– poskytuje poradenstvo organizátorom kultúrnych podujatí súvisiace s ich prípravou a realizáciou.
Inštitúcia sa pôvodne nazývala Dom osvety. Bol založený 3. septembra 1952 a stal sa hlavným organizátorom kultúrneho života vo vtedajšom okrese Banská Bystrica (v súčasnosti okresy Brezno a Banská Bystrica). Od svojho vzniku inštitúcia niekoľkokrát zmenila svoj názov:
– Krajský dom osvety v Banskej Bystrici (1957 – 1963),
– Okresný osvetový dom v Banskej Bystrici (1963 – 1974),
– Okresné osvetové stredisko v Banskej Bystrici (1974 – 1991),
– Regionálne kultúrne stredisko v Banskej Bystrici (1992 – 1996),
– Stredoslovenské osvetové stredisko v Banskej Bystrici (od 1996 dodnes).
V roku 2002 inštitúcia zmenila aj sídlo.
Z pôvodnej budovy na Hornej ulici č. 21 sa presťahovala do budovy na Dolnej ulici č. 35, ktorá je zaradená do zoznamu národných kultúrnych pamiatok. Meštiansky dom, pôvodne renesančný, bol postavený na starších základoch,

o čom svedčia archeologické nálezy množstva gotických kachlíc. Tieto nálezy sú dôkazom, že v 15. storočí tu existovala dielňa zaoberajúca sa výrobou kachlíc. Po požiari v roku 1761 bol objekt niekoľkokrát prestavaný a terajší vzhľad pochádza z 19. storočia.
Súčasné sídlo sa nazýva Bothárov dom, a to podľa posledného majiteľa, mestského lekára Dr. Samuela Bothára. Po jeho smrti a následnom vysporiadaní dedičských práv prešla budova začiatkom 20. storočia do vlastníctva mesta. Stredoslovenské osvetové stredisko ju získalo do správy v roku 1979. V tomto období bola v značne zanedbanom a zlom technickom stave. V 80. rokoch prešla základnou rekonštrukciou, osvetové stredisko ju v tomto čase využívalo na výtvarné dielne.
V máji 2012 bola budova opäť zrekonštruovaná, v podkroví vznikla komorná sála s výstavnými priestormi. K zadnej časti budovy bolo pristavané presklené schodisko a výťah. Pri všetkých týchto stavebných úpravách bol rešpektovaný výtvarný a architektonický výraz budovy po poslednej barokovo-klasicistickej prestavbe v 18. a 19. storočí.

Obr. 003
Priestory SOS.
Zdroj: SOS.

Riaditelia inštitúcie:
Vojtech Babiak
Jozef Moravčík (1968 – 1972)
Ján Husárik (1972 – 1998)
Pavol Halaj (1999)
Mária Palúchová (2000 – 2018)
Tatiana Salajová (od 2019 dodnes)

Obr. 004
Priestory SOS.
Zdroj: SOS.

Obr. 005 Záber z Divadelnej Chalupky. Zdroj: SOS.

Stredoslovenské osvetové stredisko má v súčasnosti pätnásť zamestnancov. Súčasný profesionálny tím sa usiluje o budovanie bystrickej osvety ako jednej modernej a atraktívnej inštitúcie 21. storočia s využívaním inovatívnych prístupov v oblasti prezentácie kultúry, rozvoja umeleckej tvorivosti, zvyšovania kvality umeleckej produkcie a v neposlednom rade i v oblasti propagačných a marketingových aktivít, a to v reálnom i vo virtuálnom priestore.

Pre spomínané ciele je nevyhnutný poctivý obsah kultúrnej a umeleckej činnosti, pre jeho tvorbu je zase potrebné profesionálne materiálno-technické vybavenie ako v oblasti informačných a komunikačných technológií, tak v oblasti modernej audiovizuálnej a scénickej techniky.

To všetko si vyžaduje neustále hľadanie rôznorodých možností získavania finančných prostriedkov z domácich i zo zahraničných dotačných schém, vytváranie sponzorského zázemia, zároveň vytváranie partnerstiev so školskými inštitúciami, s občianskymi združeniami, s inštitúciami podobného zamerania i s miestnou samosprávou.

To všetko napĺňa hlavné poslanie Stredoslovenského osvetového strediska – vytvorenie hodnotného umeleckého priestoru pre spoločnosť, širokú verejnosť, návštevníkov, divákov, účastníkov a umelcov, do ktorého sa budú s radosťou vracať.

Stredoslovenské osvetové stredisko vyvíja svoju činnosť v obciach a mestách regiónov Banskobystrického kraja, zároveň pravidelne vytvára zaujímavý priestor pre umenie v galérii u Bothára, v podkroví a na nádvorí svojej historickej budovy, Bothárovho domu na Dolnej č. 35.
Nevyhnutnou súčasťou Stredoslovenského osvetového strediska je Dielňa ľudových remesiel, ktorá vznikla v roku 1993 s cieľom oživovať a udržiavať tradičné remeslá a pôvodné remeselné techniky uplatňované v minulosti v horehronskom, pohronskom i podpolianskom regióne. Počas celého roka majú návštevníci, žiaci a študenti škôl, ako aj široká verejnosť možnosť zoznamovať sa s ľudovým umeleckým majstrovstvom.

Obr. 006
Glazované výrobky z dielne ľudových remesiel. Zdroj: SOS.

Obr. 007
Výstavná činnosť v galérii V PODKROVÍ. Zdroj: SOS.

Hlavná činnosť Stredoslovenského osvetového strediska

Realizácia súťažných postupových regionálnych, krajských a celoslovenských súťaží v oblasti záujmovej umeleckej činnosti, ktorých vyhlasovateľom je Národné osvetové centrum a Stredoslovenské osvetové stredisko: *Hviezdoslavov Kubín, Sládkovičova Radvaň, Beniakove Chynorany, Tajovského divadelné dni, Karvašova Bystrica, My sme malí divadelníci, Sárova Bystrica, Jarný salón, Výtvarné spektrum, Cinema, AMFO, Ozývaj sa, hlase..., Nositelia tradícií, Tancuj, tancuj, Eniki beniki, Horehronská valaška, Ponická fujarka, Hronsecká lipová ratolesť, Mládež spieva, Divertimento musicale, Kontakt, POP BB.*

Realizácia a rozvíjanie veľkých profilových podujatí Stredoslovenského osvetového strediska: *Horehronské dni spevu a tanca v Heľpe* (od roku 1965) – celoslovenský folklórny festival s medzinárodnou účasťou, *Divadelná Chalupka* (od roku 2004) – inšpiratívny divadelný festival s medzinárodnou účasťou, *Ozveny staroslovienčiny pod Kráľovou hoľou* v Telgárte (od roku 2004) – jedinečný festival na Slovensku s medzinárodnou účasťou zameraný na predstavenie viachlasnej tradičnej hudobnej kultúry ľudových a chrámových spevov, *Bystrická folklórna haravara* (od roku 2008), *Valaský redig* (od roku 2022) – folklórne podujatie, *Pastierske Vianoce* – festival betlehemských hier.

Realizácia a rozvíjanie vlastných umeleckých projektov produkovaných v podkroví, na nádvorí a v galérii u Bothára: *Deň s tradíciou, Hudba na*

Obr. 008
Horehronské dni spevu a tanca v Heľpe.
Zdroj: SOS.

HOREHRONCI

Obr. 009 Leto na nádvorí.
Zdroj: SOS.

nádvorí, Hudba v podkroví, Výtvarné a fotografické výstavy, Ľudová pieseň ako zdroj inšpirácií, Divadelné štvrtky, Poézia naša milá, Umelecký stisk na Dolnej, Víkend s fotografiou.
Realizácia aktivít Dielne ľudových remesiel: remeselné kurzy pre verejnosť, tvorivé dielničky, *Šikovníček, Prázdninové patlaninky*, prázdninové remeselné školy, tradičné jarmoky.
Realizácia vzdelávacích projektov, workshopov, tvorivých dielní, seminárov, odborných prednášok pre jednotlivcov a kolektívy vo všetkých oblastiach záujmovej umeleckej činnosti: *Ako na to?, Putovanie za krásou slova, Krajská tvorivá dielňa* – vizuálne umenie, tanečné domy, spevácke domy, *Spievame s..., Naladíme, Rozhovory s etnológom, Cesty za príbehmi, Umenie a súvislosti s Jarom Uhelom.*
Realizácia výskumnej činnosti, dokumentácie

a inventarizácie prejavov nehmotného kultúrneho dedičstva: dokumentácia svadobných obradov obcí Horehronia a Podpoľania, dokumentácia tradičných vzorov vyšívaných na súčiastkach ľudového odevu obcí Horehronia a Podpoľania, dokumentácia tradičných remesiel.
Publikačná činnosť: vydávanie časopisov – *100pa* (časopis o činnosti Stredoslovenského osvetového strediska), *artUM* (časopis o kultúre a umení v regiónoch Banskobystrického kraja), vydávanie bulletinov pri príležitosti konania festivalov, kultúrnych podujatí a súťažných umeleckých prehliadok, vydávanie monografií. Realizácia projektov zameraných na kultúrny rozvoj obyvateľov zo znevýhodnených skupín: *Ráčte vstúpiť* – projekt interaktívnych divadelných predstavení určených pre deti z rómskych komunít, *Nevidím, ale fotím* – projekt určený pre nevidiacich obyvateľov, *Nebývam, ale žijem* – projekt určený pre ľudí bez domova, *Amare jakhenca* (Mojimi očami) – projekt určených pre deti z rómskych komunít, *Tvoriví seniori* – tradičné remeselné dielne pre seniorov.

Tatiana Salajová

BANSKOBYSTRICKÝ SLOVOMFEST PREPÁJA GENERÁCIE

Heslom banskobystrického SLOVOMfestu sa od jeho počiatku v roku 2013 stali slová *Tvoriť a byť (o)tvorený!* Prioritou festivalu tak bolo a je spoluvytváranie tých hodnôt, ktoré robia človeka v pravej podstate človekom a ľudí ľudskejšími. Tvorba slovom predstavuje špecifický priestor s nemalými možnosťami, vďaka ktorým môže slovo rásť. Heslo *Tvoriť a byť (o)tvorený!* predpokladá spoluutváranie krajšieho sveta. Umenie totiž, ako veria organizátori, pohnúť s vnútrom človeka vie.

S myšlienkou banskobystrického SLOVOMfestu prišiel v roku 2013 literárny autor a organizátor kultúrnych programov Marcel Páleš, spoluzakladateľ zoskupenia Generácia Nula. Nultý ročník podujatia sa konal 26. – 27. septembra 2013 s celoslovenským ohlasom, so stovkou vystupujúcich a s návštevníkmi z celého Slovenska, a to pod záštitou mesta Banská Bystrica, domácich knižníc, Banskobystrického samosprávneho kraja atď. Už nultý (2013) aj prvý (2014) ročník festivalu ponúkli pestrosť výberu pre milovníkov literatúry, hudby, výtvarného umenia, ale aj folklóru, histórie, filozofie a iných oblastí, v ktorých má slovo špecifický význam. Nechýbali besedy, tvorivé dielne či interaktívne prepojenia s publikom. Postupne sa festival rozšíril aj do mesta Brezno, pričom v roku 2015 sa konalo tretie vydanie. V nasledujúcich rokoch festival z dôvodu vyťaženosti hlavného

Obr. 010
Detský SLOVOMfest 2023 – Robotnícky dom.
Zdroj: Generácia Nula.

organizátora, dramaturga a moderátora programov SLOVOMfestu Marcela Páleša nepokračoval, i keď organizátori pravidelne pripravovali podobne zamerané večerné podujatie Večer Nula.
V posledných rokoch mesto Banská Bystrica a literárne zoskupenie Generácia Nula myšlienku SLOVOMfestu oživili. Prvou lastovičkou bolo podujatie Letný SLOVOMfest v roku 2021 v rámci Banskobystrického kultúrneho leta 6. júla na nádvorí Robotníckeho domu. Predstavili sa domáci účinkujúci aj hostia z rôznych končín Slovenska. Členovia literárneho zoskupenia Generácia Nula si podujatím zároveň pripomenuli desaťročnicu svojho vzniku na pôde mesta (21. 7. 2011). Pôvodná festivalová verzia podujatia bola transformovaná do podoby večerného podujatia a viacdňový festival prešiel do štyroch vydaní tohto podujatia – Jarný, Letný, Jesenný a Zimný SLOVOMfest.

Obr. 011
Časť členov Generácie Nula na Zimnom SLOVOMfeste 2022 v Robotníckom dome.
Zdroj: súkromný archív Marcela Páleša.

Vzhľadom na obľúbenosť podujatia a záujem oň organizátori úspešne otestovali aj Seniorský a Detský SLOVOMfest, pričom najmä detské verzie zaplnili Robotnícky dom viacgeneračným publikom. V detských programoch sa predstavili základné umelecké školy z Banskej Bystrice, zo Zvolena, z Brezna a Horehronia či zo Slovenskej Ľupče. SLOVOMfest navštevujú mladšie aj staršie generácie, pričom väčšina návštevníkov si pochvaľuje predovšetkým výraznú pestrosť programu, tiež dramaturgické vystavanie jednotlivých podujatí. Okrem poézie a prózy pravidelne znejú rôzne iné žánre od aforizmov po fantasy literatúru. Slovo striedajú hudobné či dramaticko-divadelné vsuvky, pričom v programe nikdy nechýba bohato zastúpené výtvarné umenie. Prichádzajú autori skúsení, ale priestor dostávajú aj začínajúci autori, víťazi rôznych slovenských súťaží

Obr. 012
SLOVOMfest 2013 – Cikkerova sieň.
Zdroj: Generácia Nula.

Obr. 013
Letný SLOVOMfest 2021 – nádvorie Robotníckeho domu.
Foto: Miroslav Vojtek.

Obr. 014
Detský SLOVOMfest 2022 – Robotnícky dom.
Foto: Roman Machovič.

či členovia rôznych literárnych klubov a zoskupení. Od roku 2013 sa v programe vystriedala už stovka účinkujúcich nielen zo Slovenska.
Literárne zoskupenie Generácia Nula stálo od roku 2011 aj pri začiatkoch podobne zameraného podujatia Ars poetica neosoliensis, s ktorým členovia Nuly úzko spolupracujú dodnes. Nula stojí aj za niekoľkými ďalšími podujatiami, prípadne býva súčasťou mnohých ďalších kultúrnych programov nielen na pôde mesta Banská Bystrica, ale v rámci celého Slovenska. Okrem iného z iniciatívy Generácie Nula vzniklo aj podujatie Umelecký stisk na Dolnej, ktoré prepája Nulu so Stredoslovenským osvetovým strediskom a s Akadémiou umení. Program ponúka spojenie literatúry, hudby, fotografického či výtvarného umenia a dramatického umenia. Podujatie sa v premiére konalo 22. februára 2022 a úspešne pokračovalo aj v roku 2023. Podobne z iniciatívy Generácie Nula vzniklo aj ďalšie originálne podujatie (P)ohyby slov, v ktorom sa Nula prepája s Divadlom Štúdio tanca v literárno-hudobno-tanečnom programe.
SLOVOMfest, ako aj ďalšie podujatia z tvorby Generácie Nula tak zanechávajú výraznú stopu vo všetkých generáciách. Pravidelne prinášajú akcie, ktoré milovníci umeleckej pestrosti či multižánrových vydaní kultúrnych podujatí oceňujú. Naopak, účinkujúci aj návštevníci zo vzdialenejších končín šíria dobré meno Banskej Bystrice, keďže si takisto z podujatí odnášajú príjemný zážitok.

Marcel Perecár

110 ROKOV OD NARODENIA POPREDNEJ DIVADELNEJ A FILMOVEJ HEREČKY MÁRIE BANCÍKOVEJ

Mária Bancíková sa narodila v Klenovci 14. novembra 1913 v rodine notára. Od roku 1934 študovala na Hudobnej a dramatickej akadémii v Bratislave v triede profesora Janka Borodáča. Už po skončení druhého ročníka ju angažovali do slovenskej činohry národného divadla. Za svoju kariéru vytvorila vyše 130 postáv na dvoch bratislavských javiskách – Slovenského národného divadla a Novej scény. Hrala tiež vo viacerých slovenských filmoch. Diváci si ju najviac pamätajú ako Zuzu od Šechnárov vo filme Drevená dedina a ako matku vo filme Jerguš Lapin. Pôsobila aj ako pedagogička na Štátnom konzervatóriu v Bratislave. V roku 1955 jej udelili titul zaslúžilej umelkyne. Zomrela 7. januára 1962 vo Zvolene, pochovaná je v Bratislave.

Obr. 015
M. Bancíková vo filme Jerguš Lapin. Zdroj: archív GMOS Rimavská Sobota.

Rodáčka z Klenovca Mária Bancíková bola takmer tri desaťročia poprednou filmovou a divadelnou herečkou. Táto zaslúžilá umelkyňa stvárnila viac ako 130 postáv na javiskách významných bratislavských divadiel, no aj napriek tomu si dnes na ňu spomenie len málokto. Keby neodišla tak skoro (zomrela vo veku 48 rokov), jej meno by určite viac rezonovalo v našej spoločnosti. Takto si pri príležitosti 110. výročia jej narodenia aspoň krátkym medailónom posvieťme na jej život a dielo.

Mária Bancíková si výrazné miesto v dejinách slovenského dramatického umenia vydobyla svojou výraznou hereckou variabilitou. Nebola to totiž herečka jedného typu. Jej nadanie ju predurčovalo na veľké postavy v rozpätí od naiviek cez príznačné ľudové charaktery a dámy so zmyslom pre spoločenskú konverzáciu až po femme fatale naplnené tragizmom, vnútorným napätím až buričstvom, povedal teatrológ Karol Mišovic.

A všetko sa to začalo doma, v divadelnom krúžku v Klenovci. Do jeho činnosti sa zapojila už v 30. rokoch minulého storočia. Na jej umelecký rozvoj určite vplývalo aj štúdium na gymnáziu v Martine, kde bol rozvinutý kultúrny život a kde často hosťovali profesionálne divadelné súbory. Keď v roku 1934 na divadelnej súťaži v Rimavskej Sobote klenovskí ochotníci získali prvú cenu, porota ju na základe talentovaného výkonu odporučila na štúdium herectva. A táto udalosť predurčila jej profesionálnu púť.

V profesionálnej kariére debutovala na scéne národného divadla lyrickou postavou Ľudmily v divadelnej hre *Najdúch*. Patrila ku generácii, ktorá rozvíjala bohatú tradíciu psychologicko-realistického divadla a vo svojom rodnom kraji nachádzala prototypy ľudových postáv, ale aj prameň čistej javiskovej reči. Veľký vplyv na rozvoj jej hereckého umenia mali režiséri Janko Borodáč, Drahoš Želenský a Jozef Budský.

Po vojne odišla do novozaloženého divadla Nová scéna. Aj tu sa vďaka svojej hereckej tvárnosti dostala k tým najvýraznejším postavám. Napríklad v otváracej premiére, v Shakespearovom *Skrotení zlej ženy*, vytvorila titulnú hašterivú a zlomyseľnú Katarínu. Z ďalších figúr, ktoré mala možnosť kreovať pod režijným vedením Drahoša Želenského či Magdy Husákovej Lokvencovej, menujme len titulnú Vassu Železnovovú, Reginu v Hellmanovej *Malých líškach* alebo Grušenku v *Bratoch Karamazovcoch*.

Hrala aj vo viacerých slovenských filmoch. Diváci si ju najviac pamätajú ako Zuzu od Šechnárov vo filme *Drevená dedina* a ako matku vo filme

Obr. 016
Nad rodnym Klenovcom...
Zdroj: archív GMOS Rimavská Sobota.

Jerguš Lapin. No hrala aj v ďalších filmoch, ako napr. *Neporazená armáda, V piatok trinásteho, Previerka lásky, V hodine dvanástej, Muž, ktorý sa nevrátil.*

Okrem divadelnej a pedagogickej činnosti sa venovala aj prekladu. Prekladala divadelné hry z ruštiny, maďarčiny a češtiny a divadelnú hru *Vojnarka* preložila do klenovského nárečia.

Jej herectvo bolo psychologicky analytické, ale nerobila jej problém ani komediálna nadsádzka či javisková štylizácia. Herečkine kreácie neobsahovali falošné tóny, vždy boli prirodzené a nepreexponované ako aj ona sama.

Stanislava Zvarová

FOTOGRAF ZANIKAJÚCEJ KRÁSY

K životnému jubileu Petra Berčíka

Profesionálny fotograf Peter Berčík sa narodil 3. augusta 1953 na breznianskych lazoch (dnes súčasť Brezna). Do školy chodil v Brezne a v roku 1968 sa zapísal na Stredné odborné učilište služieb v Poprade, odbor fotografia. Do roku 1981 pracoval na propagačnom oddelení v závode Mostáreň Brezno, kde prvýkrát prišiel profesionálne do styku s kultúrou a umením. Pravidelne dokumentoval festivaly ako Horehronské dni spevu a tanca v Heľpe, Folklórne slávnosti pod Poľanou v Detve, Folklórny festival Východná atď. Sila sociálneho prostredia, z ktorého vyšiel, poznačila jeho umeleckú fotografiu. Rád fotografuje jednoduchých ľudí na dedine, pri práci doma a v poli, zanikajúcu krásu lazov, starých domov, ľudového odevu a pod. Vyše 40 rokov bol členom folklórneho súboru Mostár (sólista na ústnej harmonike a heligónke a fotograf), s ktorým sa rozlúčil v roku 2022. Tiež bol asi desať rokov členom folklórnej skupiny Kýčera z Čierneho Balogu.

Obr. 017
Peter Berčík.
Foto: Katarína Mosnáková Bagľašová.

Je členom fotoklubu Granus Podbrezová. Vydal dve fotoknihy Obrazy srdca (2013) a U nás doma (2019). Svoju tvorbu prezentoval takmer na 40 samostatných fotografických výstavách. Získal viaceré ocenenia a uznania na Slovensku, ale aj v Srbsku, Rumunsku a Česku. V roku 2021 na medzinárodnej súťaži AMFO v Ružomberku získal cenu Zväzu českých fotografov. Niekoľko jeho záberov sa stalo súčasťou zlatého fondu Národného osvetového centra ako kultúrneho dedičstva Slovákov.

Obr. 018
Chvíľka oddychu pre pekárku.
Foto: Peter Berčík.

Svoj život si zasvätil fotografii. Prečo práve fotografia? Kedy sa u teba zrodila láska k tomuto umeniu?
Bolo to tak, že som ako malý chlapec videl jednu takú zvláštnu škatuľku, ktorá patrila maminmu bratovi. Bol to vlastne starý fotoaparát, ktorý robil negatív vo veľkosti 6 × 4 cm. Ujčok ma zobral do pivnice v gazdovskom dome, kde som prvýkrát videl výrobu fotky. Hodil papierik do vody a pred nami sa objavil taký ten čarovný a zároveň taký reálny svet. Hľadel som na to ako teľa. Potom, keď som chodil do 8. triedy, zaujalo ma to ešte intenzívnejšie. Môj prvý učiteľ Viktor Štenc, prvý riaditeľ Horehronského múzea, mi povedal o svetle, dal mi základy fotografie a dal mi aj svoj fotoaparát, aby som skúsil urobiť niekoľko záberov. Škola mi dala základy, ktoré som potom naplno využil.

Kde bolo tvoje prvé pôsobisko?
Ešte počas školy a potom až do roku 1981 som pracoval na propagačnom oddelení v závode Mostáreň v Brezne, kde som prvýkrát prišiel profesionálne do styku s kultúrou a umením. Tu som fotografoval rôzne podujatia a vlastne všetko, čo bolo potrebné pre tento podnik. Odtiaľ som odišiel do Podbrezovej, do podniku Československé štátne dráhy, kde som jedenásť rokov pracoval ako železničiar. Potom som ešte 23 rokov pracoval v nemocnici v Brezne, odkiaľ som v roku 2016 odišiel do dôchodku. Napriek rôznym zamestnaniam som celý čas ostal fotografovaniu verný.

Mal si vo fotografovaní vzory?
Moje vzory boli Pavol Socháň, ktorý sa narodil v polovici 19. storočia, a Martin Martinček, ktorý sa tiež zameral na starých ľudí a starý spôsob života. Obdivoval som ich zručnosť a fotografické cítenie.

Široká verejnosť ťa pozná predovšetkým ako dokumentaristu folklórnych podujatí. Čo ťa na folklorizme láka?
Keď sme bývali pri starých rodičoch na lazoch, mali sme také veľké humno, kde sa často zabávalo.

Obr. 019
Jeden z posledných drevených domov v Heľpe.
Foto: Peter Berčík.

Viacerí muzikanti boli vlastne členovia našej rodiny. Boli tam Baločania a Podpoľanci. Potom som chodieval na majálesy. Obdivoval som každého človeka, ktorý vedel niečo zahrať a prejaviť sa, či v speve, alebo v tanci. Bolo to prirodzené prostredie ľudovej kultúry, ktoré som s nadšením sledoval. Na prvých heľpianskych slávnostiach, na ktorých som bol, som ako sedemnásťročný videl také zaujímavé pásmo, ktoré ma oslovilo. Prial som si, aby to zostalo zvečnené navždy. Keď sa už tá chvíľa nemôže vrátiť, nech zostane aspoň na fotografii. A tak sa to začalo. Festivaly mi ponúkli kúsok z toho, čo som zažil v detstve. So svojím fotoaparátom som prešiel celé Slovensko, ale navštevoval som aj festivaly v zahraničí. Najviac ma na tom všetkom lákajú priateľstvá, ktoré na týchto podujatiach vznikajú. Spomeniem napríklad Kubánku, Nosáľa, Milana Križa, ale aj iných menej známych, ale vzácnych ľudí.

Svojím objektívom často zachytávaš jednoduchého človeka, jeho každodennú prácu, starých ľudí, ale aj deti. Prečo práve oni?

Lebo s jednoduchými ľuďmi som vyrastal a aj ja sám som taký. Povedal by som – zemitý, ako aj väčšina starších folkloristov. Naša rodina mala osem hektárov poľa, kde bolo treba pracovať a žiť gazdovským spôsobom života. Mali sme kone, voly, bol som do toho všetkého naplno zapojený. Prví ľudia, ktorých som odfotil, boli moji starí rodičia. A potom neskôr som začal za týmito ľuďmi putovať. Najprv som si obišiel lazy, ľudí a zanikajúcu krásu ťažkého gazdovského života. Starí ľudia sú v tom prirodzenom prostredí doma, oni sa na nič nehrajú. Ako aj dieťa, keď sa hrá v piesku, je vo svojom svete. Vtedy je to autentické. Viem sa do ich sveta vcítiť, všímam si výrazy ich tvárí. Zaujímavé sú pre mňa najmä oči, z ktorých možno veľa vyčítať.

Niekoľko tvojich záberov sa stalo súčasťou zlatého fondu Národného osvetového centra ako kultúrneho dedičstva Slovákov...

Presne desať mojich fotografií je vo fonde. Ešte teraz sa mi to nechce veriť. V prvom rade to bolo veľké prekvapenie. Ja si uvedomujem, že sa tam hocikto len tak nedostane. Keď ťa niekto nečakane ocení, je to krásne. Ani jedna tá fotografia nebola robená na scéne. Všetko to bolo v nejakej autentickej atmosfére, pri zábave a pod. Vtedy sú aj ľudia autentickí, takí, akí sú. Podľa mňa preto ich to aj oslovilo. Boli to fotografie, ktoré boli živé...

Nafotil si skutočne kopu záberov. Máš aj niektorú obľúbenú fotografiu?

Je ich viacej. Ale keď som v zime, v mraze fotil na Bielych Vodách, ktoré patria pod Hriňovú, zbadal som tetku, ktorá niesla vodu vo vedrách. Pozdravil som sa a pomohol jej zaniesť vodu. Ona nepovedala pol slova, iba vošla dovnútra. Zastal som pod gangom a ona vyšla s chlebom, odkrojila a podala mi ten kus srdca. V tom okamihu som ju odfotil. Táto fotka je moja obľúbená. Chlieb je pre mňa svätý, aj tá chvíľa bola taká zvláštna, svätá.

Raz si mi povedal, že keď sa po dlhých rokoch pozrieš na niektorú zo svojich fotografií, vieš si presne vybaviť ten okamih,

keď si fotil, atmosféru, respektíve príbeh, ktorý fotografovanie sprevádzal. Povieš nám ešte niektorý z tvojich príbehov?

Áno, ja si skoro pri všetkých fotografiách viem predstaviť tú náladu, niekedy aj presne rok, deň a hodinu, ktorá to bola. Raz som zašiel do dediny Dolina, mama sa tam narodili, a tam som stretol takého sváka, asi 80 rokov mal. Vždy býval upravený, vyholený, ako mládenec. To som mu aj povedal a on mne na to: „Ná a čvo vieš, chlapče, kody ti tvoja hodina príde?“ Čiže vždy bol pripravený na odchod na ten svet. Odfotil som ho a zostal po ňom krásny portrét.

Za komunistov som sa pustil fotiť Cigánov. V tom čase to vôbec nebolo bežné. Najprv ma chceli biť, potom chceli za to peniaze, nedôverovali mi, ale pomaličky, postupne sme sa skamarátili a urobil som krásne zábery, z ktorých dokonca bola aj výstava v New Yorku. Zaslúžil sa o to Ján Giertl. Jednej tetke som zasa pomohol s vodou. Najprv sa

Obr. 020 Rómka pri koňovi, 1986.
Foto: Peter Berčík.

Obr. 021
Chlapec v okne, 1989.
Foto: Peter Berčík.

nechcela fotiť, ale keď som jej pomohol, dala sa odfotiť a vznikla séria nádherných veľavravných fotografií, ktoré boli aj ocenené. Vznikali tak nielen krásne zábery a príbehy, ale aj priateľstvá do konca života.

Mal si veľa samostatných aj kolektívnych výstav. Ktoré ti najviac utkveli v pamäti?
Môj prvý úspech bol v roku 1978 v Brne, kde bola mládežnícka súťaž. Tam som získal druhé miesto. Veľmi ma dojala účasť v Báčskom Petrovci, v Juhoslávii, hneď po vojne. Chodil som tam po dvoroch a fotil som si. Oni rozprávali o tom strašnom, čo zažili vo vojne. V takom ťažkom ovzduší mi usporiadali krásnu výstavu v základnej škole Jána Čajaka, presne na moje narodeniny v roku 2000. Matica slovenská v Juhoslávii mi udelila pamätný list. V Nadlaku v Rumunsku mi

usporiadali výstavu *Poslali nás naši k našim*, kde som dostal bronzovú plaketu. Boli to krásne chvíle. V pamäti mi utkvela aj výstava v Poľsku v meste Čechanov. Tam sa zišla celá generalita mesta, bola tam krásna galéria, kde moje fotky veľmi pekne zapadli. Ja som vôbec nebol prítomný pri inštalovaní výstavy a môžem povedať, že som bol veľmi spokojný. V kaštieli v Snine bola pred tromi rokmi výstava *Vôňa človečiny.* Zostavená bola z portrétov starých ľudí. Veľmi ma dojala, bola veľmi dôstojne urobená. A naposledy v roku 2023 boli dve výstavy v Brezne, vonku na baneroch. Jedna sa volala *Zatvorený čas* a bola presne na moje narodeniny. Druhá výstava v tomto roku sa konala v múzeu v Brezne. Na Orave v skanzene v Zuberci-Brestovej bola výstava *Návraty*. Volala sa tak preto, lebo som sa tam stále vracal. A veľmi ma ten názov oslovil, ako aj celá vernisáž. Spomínam si aj na výstavu *Podoby Slovenska a Japonska* umiestnenú v Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici v 90. rokoch. Bolo ich skutočne veľa a je ťažko všetky vymenovať.

V rozhovore s tebou cítiť silnú úctu voči ľuďom, prírode, životu ako takému, minulosti, no zároveň aj istú nespokojnosť. Ako keby si nám chcel zo svojej životnej skúsenosti a z nadobudnutej múdrosti niečo odkázať.

Mám dve veľké úcty životné – cintorín a chlieb. Chlieb náš každodenný dorábali ľudia. A na lazoch sa človek narobil ako otrok. Tam u mňa vznikala úcta k robote. A k tým ľuďom. Lebo jedno bez druhého nemôže byť... A k tomu patrí aj príroda, naše krásne lazy, o ktoré sa ľudia s láskou starali. Celú tú prácu som zažil a to sa premietlo aj do môjho fotografovania. Pre tých ľudí bola robota ako kostol, venovali sa jej naplno a s pokorou. Myslím si, že to vidno aj na mojich fotkách. Nespokojný som hlavne čo sa týka života, ktorý sa nevráti... Mrzí ma to, čo sme urobili s tým, čo bolo dobre. My začíname vytínať strom, ktorý práve rodí. Lebo dedičstvo našich otcov sme nezachovali. Obliekanie, tance a iné prejavy sa veľmi preštylizovali. A to už nikto nenapraví. Nejde to dobrým smerom. Ľudia, ktorí pracujú s mladými, nevedia o realite minulosti, neprežili to a tým pádom to nevedia ani správne odovzdať ďalej.

Frekvencie kamier boli v minulosti rýchlejšie a takto, v neprirodzenom tempe, chcú súčasní tvorcovia robiť tance. Robí sa za peniaze, aby to prilákalo ľudí, aby to bolo atraktívne a tým sa zo všetkého vytráca duša a prirodzenosť.

Tak môj odkaz by asi bol, aby sme do všetkého prinavrátili dušu. Aspoň trochu ľudskosti.

Katarína Mosnáková Bagľašová

REMESLO SI VYŽADUJE PRECÍTENIE

Profil majstra ľudovej umeleckej výroby Ľuba Medveďa

Ľubo Medveď sa narodil 10. januára 1956 v obci Čierny Balog. Vyštudoval strojové zámočníctvo na Strednom odbornom učilišti v Brezne a v tomto odbore pracoval do roku 1989. V roku 1979 sa oženil s manželkou Katarínou (1959), s ktorou mal tri dcéry. Remeselnej výrobe sa začal intenzívne venovať v roku 1991. Za jeho prácu mu bol v roku 2014 udelený titul majster ľudovej umeleckej výroby. Zomrel 29. augusta 2021.

Obr. 022
Ľubo Medveď bol stálicou tradičného jarmoku v Heľpe.
Zdroj: archív SOS Banská Bystrica.

Známeho a originálneho majstra ľudovej umeleckej výroby Ľuba Medveďa k ľudovému remeslu priviedol v prvom rade vzťah k tradičnej kultúre, ktorý sa u neho pestoval už od malička. Jeho rodičia a súrodenci sa vo voľnom čase zaujímali o spevácke, tanečné a hudobné prejavy tradičnej kultúry. Keď mal 18 rokov, stal sa i on členom Folklórnej skupiny Kýčera z Čierneho Balogu a členom Folklórneho súboru Mostár z Brezna. V rokoch 1982 – 1989 bol spolu s Máriou Polákovou (1945 – 2022) a Pavlom Ťažkým (1953) umeleckým vedúcim Detského folklórneho súboru Malá Kýčera z Čierneho Balogu. V roku 1995 s vtedajším starostom obce Čierny Balog Rudolfom Kováčikom (1940 – 2009) a s Pavlom Ťažkým (1953) inicioval vznik fašiangového festivalu *Už sa fašiang kráti...*, ktorý sa organizuje dodnes.

Vo veku tridsaťpäť rokov pre zdravotné ťažkosti odišiel na invalidný dôchodok a začal sa intenzívne zaujímať o remeselné techniky. Záľubu v ľudových remeslách brašnárstve, pletiarstve a remenárstve u neho vzbudil jeho starší brat Jozef Medveď (1950), ktorý pôsobil vo Folklórnom súbore Mostár v Brezne, kde v súborovej „krojárni“ opravoval ľudové odevy, najmä kožené krpce a opasky.

Venovať sa remeslu znamenalo najprv spoznávať vhodnosť konkrétneho druhu kože na ten-ktorý výrobok, skúšanie rôznych výrobných techník, spracovanie, zdobenie a vzdelávanie sa prostredníctvom odbornej literatúry a praktických kurzov organizovaných Ústredím ľudovej umeleckej výroby v Banskej Bystrici a Dielňou ľudových remesiel Stredoslovenského osvetového strediska v Banskej Bystrici.

Svoje kožené a vlnené produkty vyrábal s dôrazom na ľudové vzory a výrobné postupy z lokality Čierny Balog. Vlnené zápästky boli súčasťou mužského sviatočného a pracovného ľudového odevu. Pri práci chránili zápästia pred poranením a vyrábali sa z domácej vlnenej priadze buď tkaním na forme, alebo pletením na ihliciach. Ľuba ich naučila vyrábať jeho mama: *„Začal som robiť aj zápestky a to bolo tak, že náhodou som sa zamisľev a hľaďím pred dvermi, bola tam rohoška. A to boľi vzori ako dačo také, ako sú na zápesky. A ja vravím mame: mama, ako to robíťe? No a takto to začalo.“* (Ľubo Medveď, 2019, archív portálu Kam na Horehroní)

Obr. 023
Ručne vyrobený kožený opasok.
Zdroj: archív SOS Banská Bystrica.

Charakteristickou a Ľubovi najbližšou remeselnou technikou bolo zdobenie razidlami a profilovými krúžkami – ratlíkmi. Ratlíky pred aplikáciou na kožu nahrieval, vďaka čomu sa vzor vynímal výraznejšie. Počas pôsobenia vo Folklórnom súbore Mostár sa prvýkrát stretol s rôznymi typmi ľudových odevov, vďaka čomu sa jeho záujem z lokality Čierny Balog postupne rozširoval na iné oblasti Slovenska s dôrazom na ich štýlové jedinečnosti.
V sortimente jeho remeselných výrobkov sa tak postupne objavili kožené krpce, kapsy, opasky s prackami a bez praciek, puzdrá na telefóny, doklady, nožíky, fľašky, pohárik alebo vlnené zápästky. Produkty zhotovoval na základe dopytu a požiadaviek zákazníkov. Väčšie zákazky, akými boli kožené a vlnené prvky ľudového odevu, pripravoval i pre folklórne súbory. *„Keď sa človek debatuje so zákazníkom, tak je to večinou s kapsami alebo s rupsačíkmi. Tam už oňi majú svoje predstavi, ako čo sa dá. Či je viac zdobeňia, či je meňej, či to tak kcú, či inak. Z opaskami, tam sa dáko veľmi ňedá. Tam buď kce robiť ľen s razňicami, čisto bez ozdôb mosadzňích, alebo kce mosadz naviše. Ľiptáci trebars maľi mosadzi naviše. Horehronci ňič, tam boľi iba razňicami robené. Večinou robím do súboru, osobňe, alebo dakto si chce ľen tak zavesiť na pamiatku do slovenskej izbi alebo na chalupu. Rád robím všetko. Ľen ňie veľa a dlho. Ľebo ak robíťe ďesať opaskou, tak ich urobíťe, ale potom musím mať od toho kus pokoj. Ľebo vi sa potrebujeťe v tom aj vižiť, ňie ľen chitro urobiť a iďem do ďaľšej roboťi. Človek bi to mal precíťiť troška, aj toho srďečka do toho dať.“* (Ľubo Medveď, 2019, archív portálu Kam na Horehroní)

Kvalita, precíznosť a prepracovanosť detailov jeho diel vychádza z vynikajúcej znalosti tradičných remeselných výrobných postupov i z prostredia, v ktorom sa utvárali, a tiež z povolania strojného zámočníka, ktoré po celý profesijný život Ľubo vykonával. Za jeho dielo mu ÚĽUV v roku 2014 udelil titul majster ľudovej umeleckej výroby.

Gabriela Kováčiková

Obr. 024
Z dielne Ľuba Medveďa.
Zdroj: archív SOS Banská Bystrica.

SLOVENSKÁ ĽUDOVÁ PIESEŇ V NOBLESNOM ŠATE

Keby som si položil otázku, ktoré súčasné dielo mi najviac pripomína Boccacciov *Dekameron,* iste by to bol hudobný album Ondreja Drugu nazvaný *Ondro a kamaráti: Pod obločkom. Dekameron* – jedno z najkrajších renesančných diel, tá óda na krásu pozemského života, na lásku, priateľstvo a človeka – so všetkým jeho svetlom a tieňom – sa mi javí ako akési vzdialené šusterské kopyto, podľa ktorého Ondrej Druga ušil nové zázračné črievičky. Som takmer presvedčený, že Ondro ako ideový tvorca a následne aj ako jeden z hlavných realizátorov tohto projektu sa k tomuto predobrazu, ktorý vidím v talianskej renesančnej literárnej freske, dostal skôr podvedome ako programovo. No to neuberá z celkovej kvality tohto jeho diela. Pokúsim sa poukázať, že Ondrovo predsavzatie vychádzalo ak už nie z rovnakého, tak z veľmi podobného ideového a estetického základu a z rovnakého pocitu sveta, aký v sebe niesol taliansky renesančný umelec. Tá podobnosť medzi *Dekameronom* a hudobným albumom *Pod obločkom* teda nie je náhoda, ale priesečník nutnosti.

Boccacciov *Dekameron* máme v pamäti tak zľahka uložený ako dielo zábavného charakteru, v ktorom nachádzame rozličné príbehy s jemne šteklivým alebo priam erotickým podtónom. Je to ale iba čiastočná pravda: *Dekameron* je súborom

noviel, v ktorom nachádzame príbehy rozličného založenia: od tých ľúbostných a erotických cez vážne, mravoučné, satiricko-kritické až po tragické. Aj v prítomnom hudobnom albume máme identickú situáciu: jadrom sú rozličné ľúbostné piesne, ktoré sa nevyhýbajú občas ani ostrejšiemu či lákavejšiemu koreniu, ale rovnako tak nachádzame aj baladické tóny či piesne s tragickým kontextom.

Podobne ako Boccaccio pri svojich novelách uvádza isté komentáre, aj Ondrej Druga v písanom texte v zošite priloženom k CD komentuje uvádzané piesne a zoznamuje nás so širším kontextom ich vzniku, s kontextom ich spracovania či prednesu. Ondrov album tak na chvíľu ako keby korešpondoval s iným významným ranorenesančným dielom – Danteho *Novým životom,* v ktorom nás autor popri svojich lyrických veršoch v komentároch zoznamuje aj s okolnosťami ich vzniku a so zameraním. Pred nami sa takto otvára istý denník lásky medzi Dantem a jeho Beatrice, v ktorom sa strieda lyrický tón s pojmovým, vecným prehovorom.

Aj na Ondrovom albume nachádzame takéto svedectvá, denníky tvorby a zápasu o dielo: popri záznamoch o zberateľskej práci či napríklad svedectve o prvom uvedení úpravy ľudovej piesne *Preleť vtáčku* so sprievodom kostolného organa na svadbe priateľov sa ako najsugestívnejší takýto komentár javí poznámka o súkromnom rozmere vzťahu k smutnej baladickej piesni *Povedzte mojej materi*, ktorá bola obľúbenou piesňou Ondrovho prastarého otca Dr. Jána Bulíka, organizátora národného života vojvodinských Slovákov

Obr. 025
Ondro a kamaráti.
Foto: Matúš Druga.

a jedného z najvýznamnejších organizátorov protifašistického odboja v Juhoslávii, ktorý po odhalení fašistami zahynul strašnou smrťou v koncentračnom tábore v Mauthausene.
Ondrej Druga má rozhodujúci podiel na vzniku tohto albumu v niekoľkých rovinách: ako autor ideového námetu, dramaturg, ako upravovateľ (pri jednej piesni je spoluautorkou úpravy Katarína Máliková), inštrumentalista a spevák. Ľudové piesne, ktoré sú zaradené do tohto albumu a ktoré Ondro upravil, takisto preukazujú rozmanitosť prostredí – podobne ako sa Boccacciove príbehy odohrávajú v rozličných konkrétnych prostrediach. Jadro albumu tvoria piesne z Horehronia, ale rovnako tak nachádzame aj originálne ľudové piesne z vojvodinského Banátu a Báčky, z okolia Trnavy alebo – čo je veľkou exkluzivitou – aj piesne, ktoré v bystrickom ľudovom prostredí zľudoveli, no svoj pôvod majú v „sovietskom alexandrovskom" repertoári z druhej svetovej vojny, alebo sú svedectvom nie tak vzdialenej autorskej aktivity „ľudového génia" (zosobneného v osobnosti folkloristu Martina Sanitrára a jeho poetickej reakcii na spoločenské udalosti z augusta 1968).
Na takto široko rozprestretom žánrovom plátne sa akosi logicky vynára otázka: A čo spája všetky tieto piesne – od ľudových archaických svedectiev až po súčasnosť? Boccaccio svoje príbehy formálne spojil známou literárnou situáciou, keď desiati mladí ľudia zo strachu pred morom zutekajú na florentský vidiek a tu si každý deň rozprávajú rozličné príbehy. Kľúčovými slovami v tomto situačnom zastrešení sa ukazujú byť slová mladí ľudia, priatelia. A tieto kľúčové slová nám odmykajú aj dvere Ondrovej dielne: výber prezentovaný na tomto albume nie je nič iné ako generačné svedectvo partie mladých ľudí, ktorí sa už roky pohybujú v priestore slovenského folklóru, milujú ho a vážia si ho, pristupujú k nemu s takým rešpektom a bázňou, že s ním vstupujú do dialógu. Títo mladí ľudia okolo Ondra sú ako oná renesančná skupinka mladých Florenťanov, ktorá má odvahu a dostatok sebavedomia, aby zobrala situáciu do svojich rúk a aktívne sa postavila zoči-voči fenoménu, ktorý sa pred nimi objavil: tí tam zoči-voči moru, títo zasa zoči-voči folklóru. Ondrovi priatelia vedia, že slovenský folklór nesmie byť výstavný konzervovaný muzeálny exponát, ale že ak chceme, aby bol živým tvorom, musíme s ním komunikovať, viesť s ním dialóg. Vedený oným známym Hölderlinovým veršom „odkedy stali sme sa rozhovorom", ktorý nás nabáda k poznaniu, že človek dochádza k svojmu naplneniu iba v dialógu s iným človekom alebo javom, aj Ondro so svojimi priateľmi začínajú viesť dialóg s folklórom – aby naplnili podstatu svoju i podstatu folklóru.
Ten dialóg je veľmi subtílny, jemný, majstrovský. Je citlivý a osobný. Ktosi raz poznamenal, že ruská literatúra si preto tak oduševnene osvojila romantizmus so všetkou jeho emocionalitou a individualizmom, lebo neprešla skúsenosťou západnej renesancie. Ondro s priateľmi túto skúsenosť západnej renesancie niekde vo svojom podvedomí nesú. Vibruje v nich, poznajú chvenie emocionality, krásy v jednoduchosti a prirodzenosti. Renesancia stavala na fascinácii

Obr. 026
Ondro a kamaráti.
Foto: Matúš Druga.

voči prirodzenosti – ako v určovaní nového statusu človeka vo svete, tak aj v hudobnej estetike. Preto sa Ondrove úpravy slovenských ľudových piesní javia také jednoduché, prirodzené, samozrejme – ako samotná príroda, ako dedičstvo renesancie. Aj keď v mnohých z nich zaznie klavír alebo organ.

A tu je potrebné objasniť potenciálny kameň úrazu: ak by sme sa na Ondrove úpravy pozerali prísnym okom tradičných spracovaní ľudových piesní. Aj menej skúsený recipient by hneď namietal proti výberu hudobných nástrojov, konkrétne klavíru či organom. „Čo to robí v slovenských ľudovkách?!" – iste by sa pýtal tento, ale „aj menej skúsený recipient". Odpoveď, ktorá rieši tento problém, je v onom samotnom zárodku, z ktorého vychádza estetika a poetika Drugových úprav: v renesančnom pocite sveta, ktorý si našiel svoje echo aj v našej postmodernej dobe. Ten renesančný pocit individuálnej autorskej slobody, to vedomie, že ako autor – pardon, ako človek – mám právo sa pohrávať, lebo tvorím, lebo som tvorca, lebo som homo faber, lebo tým, že tvorím, som „bohupodobný" – to všetko napĺňa aj Ondrovho autorského ducha. Preto klavír. Prečo nie?! Môže organ hrať aj mimo sakrálneho kontextu? Môže! Prečo? Lebo môj slobodný duch mu to dovoľuje! To renesančné,

Obr. 027
Ondro a kamaráti.
Foto: Matúš Druga.

boccacciovské gesto presakuje celým týmto albumom.

Keď som si vyššie dovolil vymyslieť metaforu o Ondrových „čarodejných črievičkách“, ktoré vzišli z boccacciovského obuvníckeho kopyta, teraz akoby sa znova potvrdzovala pravda tejto metafory: v tých „čarodejných črievičkách“ je rozličná obuv našich predkov – od „naboso“ cez krpce a kapce, onuce a dreváky až po čižmičky a vojenské čižmy. A čarodejnosť týchto nových črievičiek je v ich renesančnej podrážke: tak ako v slobode, ktorou sa Rabelais priam dúškami dusí, keď vo svojom *Gargantuovi* spája najrozličnejšie inšpirácie z antických autorov s ľudovou vulgárnosťou, keď na strane jednej z jeho tvorivého vreca trčí Lukianos, aby následne mohol zosmiešniť scholastického filozofa a všetko zakoreniť fašiangovým karnevalovým radostným smiechom i výsmechom – rovnako ani Druga si nekladie zábrany spájať navonok nespojiteľné, protikladné, mačkopsie, oxymoronické atď. – len aby nás pobavil svojou subtílnou invenciou, prekvapil doteraz nepočutou možnosťou a so smutnosmiešnym úsmevom poznamenal: Dá sa to aj takto!

Renesančnú dekameronovskú intimitu Ondro rieši rovnako ako Boccaccio: nielen kulisou, ale prostredím, svetom, vesmírom jeho diela sú – priatelia! Florentskí mladí priatelia, ženy i muži vytvárajú mikrokozmos dôvernosti – rozprávajú príbehy, ktoré by v širšom prostredí asi nerozprávali, lebo vedia, že toto je ten intímny svet, ktorý sa zásadným spôsobom líši od toho, pred ktorým zutekali, a že v tomto priestore sa

nemusia na nič hrať. Práve naopak: ak chcú, aby sa tento svet nezrútil, musia zostať sami sebou. Ani bystrická partia Ondrových priateľov sa neopiera o iné zásady: Toto sme my, toto je náš svet, toto je naša záhrada a naše ovocie – užite si z neho, a ak vám chutí, zoberte si aj domov!
Je niečo noblesné v tomto geste – tak ako u Boccaccia. Literárna história si všimla, že *Dekameron* je dielo pre nové publikum, ktoré sa začalo rodiť v renesančnom kvase. Publikom tohto diela nemala byť už ani odchádzajúca rytierska vrstva, ani široké ľudové vrstvy, ani remeselníci z miest. Boccacciovo dielo si hľadalo svoje publikum v noblesnej mestskej aristokracii, ktorá dokázala oceniť šarm nového novelistického žánru, ľahkosť príbehov o nie nebeskej, ale pozemskej láske, ale aj ich melodramatické či tragické varianty. Danteho mŕtva Beatrice či vysnívaná panna z dvornej literatúry ustupovali z javiska literatúry a namiesto nich sa začali objavovať ženy ako predmet túžby muža: láska nebeská sa menila na lásku pozemskú, láska k panne sa menila na lásku k žene. A toto bolo blízke Boccacciovmu publiku. Akýsi jemný opar tejto pocitovosti nachádzame aj v prítomnom albume: piesne z neho pravdepodobne nebudú dvíhať na nohy amfiteátre ani jarmočné publikum. Ondrove úpravy slovenských ľudových piesní z tohto albumu sú adresované komornému prostrediu našich intímnejších priestorov, pripomínajú skôr tiché salónne soaré než hluk námestí.
Tie úpravy majú v sebe istý rozmer periodického záujmu o ľudovú kultúru – od spomínanej renesančnej fascinácie karnevalom až po osvietenské goetheovské weimarské kabinety a salóny: Goethe nenabádal iba Kollára, aby zbieral slovenské ľudové piesne, robil tak v celom spektre národov, ktoré si neuvedomovali dôležitosť tohto poznania – poznania ľudovej piesne ako najvyššej reprezentácie ducha národa. Raz do takéhoto salónu priviedol aj srbského guslara, aby zaspieval starobylé srbské epické piesne. Weimarské dámy údajne v hroznom šoku z disharmónie počutého omdleli. No Drugovi nejde o rudimentárnosť pôvodnej slovenskej ľudovej piesne – tá už bola objavená a opísaná. Fascinoval sa ňou aj Bartók a ďalší. Ondro a priatelia sú deti postmoderny: je v nich vrelý vzťah voči tradícii s kúskom nostalgie, ale aj kúsok postmodernistickej hravosti – experiment (a niektoré zo svojich úprav Druga označuje práve týmto slovom), citovanie, nazeranie na vec v inom kontexte – a všetko toto cez jemný dobromyseľný úsmev, občas pripomínajúci noblesnú iróniu. Ako keby sa prihováral ľudovej pesničke: Poď, moja, keby teraz žil Mozart, možno by ťa upravil práve takto.
Preto by bolo omylom povedať, že Ondrove úpravy, ale aj výber, dramaturgia, komentáre atď. sú napríklad muzikologickým príspevkom k rekonštrukcii slovenských ľudových piesní. Presnejšie by bolo povedať, že sú dokladom súčasnej, aktuálnej postmodernistickej pocitovosti, ktorá rešpektuje zákonitosti ľudovej piesne, no pristupuje k nej spôsobom aktívneho dialógu. Ten dialóg je determinovaný istými inventárnymi postupmi, ktoré objavila renesancia, a súčasná postmodernistická doba mu dala definitívny šmrnc.

Toto dielo stojí na hodnotách dôvery vo vlastnú individualitu, ale aj na sile priateľstva, ktorá je krvou a duchom tohto diela. V úzkom prostredí priateľskej komunikácie vznikala a rovnako tak je adresovaná komornému, intímnemu svetu človeka. V prostredí intímneho súkromia toto dielo vzniklo a rovnako tak intímne súkromné prostredie adresáta si vyžaduje: bez neho bude nemé.

Ondro a kamaráti. Pod obločkom. Inštrumentálni a vokálni interpreti: Ondrej Druga, Marek Ľúčik, Michal Latinák, Marek Pisarčík, Michaela Mária Dobáková, Juraj Súdi, Ivana Ivanić, Šimon Škoda, Andrej Turčin, Vladimír Latinák, Barbora Krištofíková, Michal Dudáš, Sabína Ladecká, Bohumil Novák, Jozef Varga, Vladimír Rekšák, Katarína Mosnáková Bagľašová, Leonóra Súdiová, Michaela Neupauerová, Katarína Máliková, Katarína Turčinová. Zvuk a mix: René Bošeľa – Môlča Records, Robert Čunderlík. Mastering: Gaex. Grafika: ersor s. r. o.

Michal Babiak

Obr. 028
Ondro a kamaráti *Pod obločkom.*

DÁMA ŠÁLOV A KRUHOV

O umení a životnej filozofii profesionálnej tanečníčky Ariadny Vendelovej

Umelkyňa európskeho kontextu silno prepojená s prírodou na očovských lazoch. Aj takto by sa dala v jednej vete opísať vzdušná akrobatka, tanečná performerka, choreografka a lektorka tanca Ariadna Vendelová. Pochádza z Košíc a do nášho regiónu ju prilákala láska – tá partnerská, ale aj láska k prírode, zemi, zvieratám a naturálnemu, pomaly už zabudnutému spôsobu života.

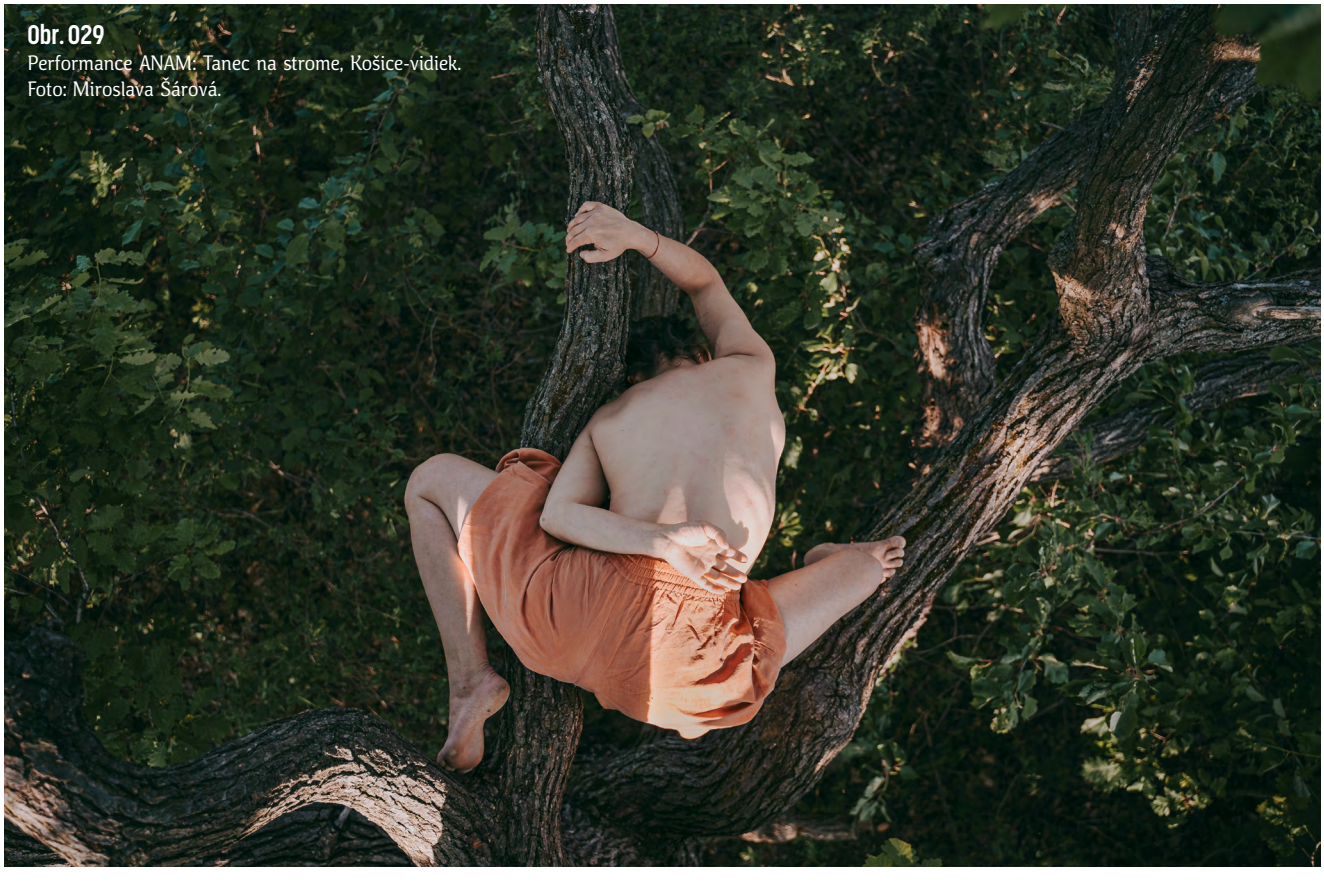
Ariadna, vystupuješ na rôznych festivaloch, na komornejších kultúrnych podujatiach, ale i vo veľkých metropolách. Si „dáma šálov a kruhov". Svojím vystúpením, emocionálnym precítením hudby a tanca, ako aj fyzickou zdatnosťou a charizmou očaríš nejedného diváka. Na druhej strane žiješ so svojou rodinou v lese, staráš sa o gazdovstvo, zvieratá, jazdíš na koňoch, pestuješ bio potraviny... Ako dokážeš prepájať tieto navonok dva úplne odlišné svety?

Tie svety sa skrývajú v človeku, nie sú oddelené. Javia sa síce ako odlišné, vzdialené, ale ja v nich vidím mnoho súvislostí. Tanec a pohybové umenie je prejav hlbokého prepojenia človeka so životom ako takým, s jeho fyzickým, duševným a emocionálnym bytím, s telom a jeho prejavom a výrazom v prostredí, v ktorom žije, v jeho kultúrno-sociálnom kontexte. Vzťah k prírode a zemi, environmentálne cítenie a zmysel pre rodinu, chov zvierat a pestovanie zeleniny, ručné práce – to všetko sú prejavy tvorenia, vnímavosti človeka voči okoliu, prepojenia s prostredím, v ktorom žijeme. Je to umenie žitia v telesnosti, žitia v priestore. Pre mňa je vytváranie a prehlbovanie vzťahu so svojím telom i skrze umenie aktom environmentálneho a ekologického cítenia. Čím

bližšie sme k sebe a čím lepšie rozumieme svojmu telu, tým lepšie dokážeme vnímať prírodu a jej cykly a procesy. Preto si myslím, že viesť ľudí, deti i dospelých, k láske a vzťahu k pohybovému umeniu je rovnako podstatné ako realizovať rôzne iné kroky v záujme ochrany životného prostredia.

Kedy sa u teba zrodila láska k tancu a kedy zasa tá túžba byť spojená s prírodou?

Láska k tancu sa vo mne rodila postupne od detstva, vytváraním vzťahu k tanečnému umeniu, ale i pohybu a cvičeniu ako takému. Tancovať som začala ako šesťročná, v ôsmich rokoch som prešla do súboru v Košiciach, kde ma nadchlo a udržalo veselé, uvoľnené priateľské prostredie a dobrá, i keď prísna učiteľka. Tancujem teda už vyše 27 rokov, zdá sa to neuveriteľné. Láska k prírode tiež prišla postupne, skrze rodinu. Otec vyrastal na dedine, kde pásli husi a kravy. Celé detstvo sme s rodičmi cez víkendy chodievali na turistiku po slovenských horách. Na záhrade u babky sme s bratom prežili vždy celé dlhé leto, bosí a zafúľaní. Museli sme pomáhať na záhrade, spracovávali sme ovocie, kúpali sa v rieke s deťmi z celej dediny. Odvtedy ma to neopustilo, príroda je vo mne zakorenená ako rastlina v zemi.

Obr. 029
Performance ANAM: Tanec na strome, Košice-vidiek.
Foto: Miroslava Šárová.

Obr. 030
Predstavenie *All My Skirts*, Tabačka Kulturfabrik, Košice.

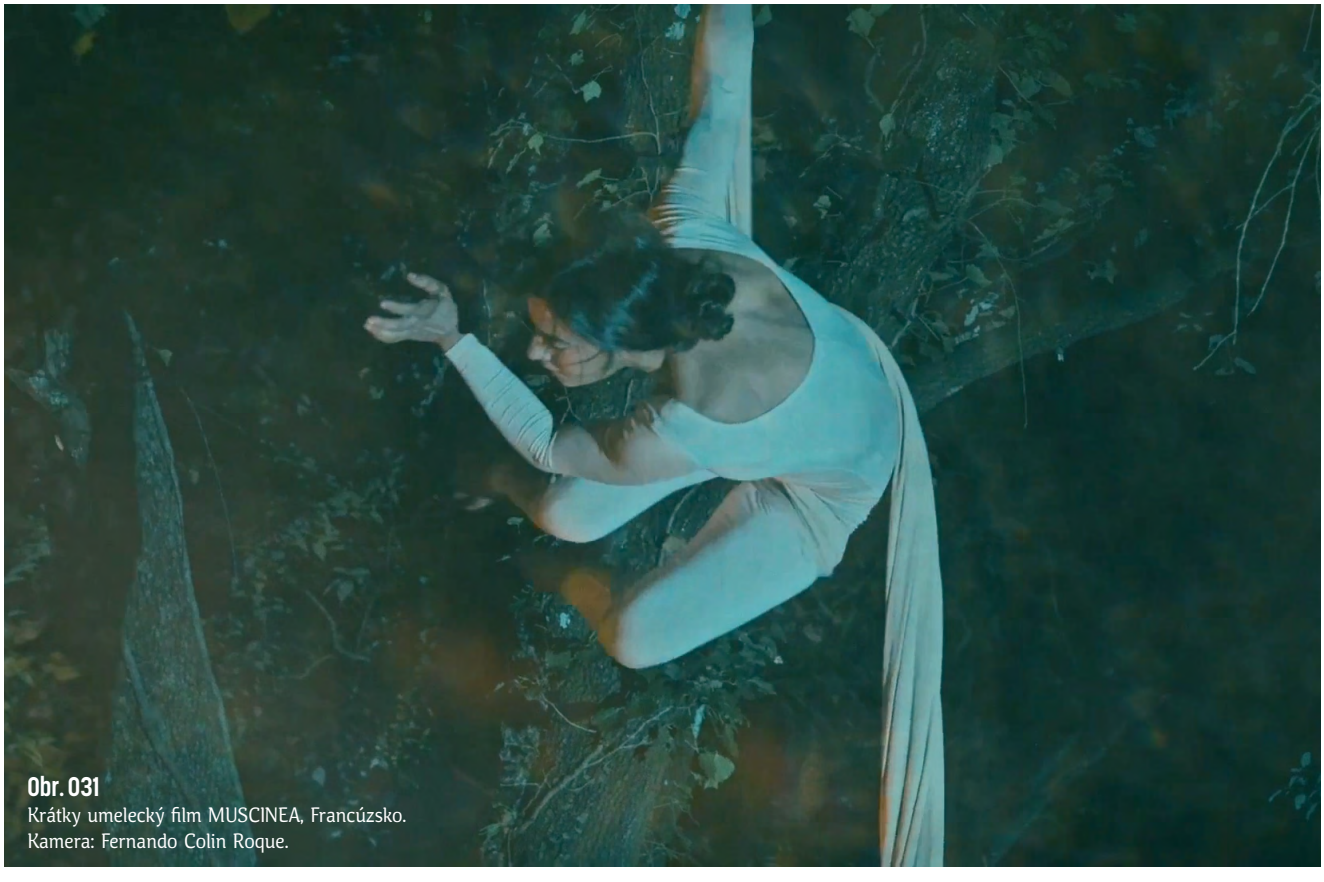
Vyštudovala si britské a americké štúdiá a si aj učiteľka jogy. Pomáha ti tvoje formálne vzdelanie v dnešnom povolaní?
I napriek tomu, že som bola najprv prijatá na tanečné konzervatórium, som nakoniec vyštudovala gymnázium a Filozofickú fakultu Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Neverila som si. Vzdušný tanec, akrobacia, joga, workshopy a všetka práca, ktorú teraz robím, ku mne prišli postupne a stali sa prirodzene mojím „povolaním“ až počas vysokej školy a po nej. Tá bola pre mňa hlavne spôsobom, ako získať do života „pocit istoty“. Angličtinu som už ovládala, pretože som rok žila a študovala na strednej škola v USA – myslela som si teda, že sa v budúcnosti môžem živiť ako prekladateľka. Zatiaľ tento titul nevyužívam, ale kvalitná angličtina mi určite veľmi pomáha počas práce v zahraničí. V angličtine dokážem s ľahkosťou a na úrovni nielen naživo učiť, ale i písať umelecké texty a komunikovať s klientmi. Je to veľká výhoda.

Kde najčastejšie vystupuješ a ktoré vystúpenie ti najviac utkvelo v pamäti?
Vystupujem na podujatiach rôzneho typu, od umeleckých divadelných formátov cez site-specific street artové performance až po komerčnejšie podujatia, ako sú veľké outdoorové

show, galavečery, firemné akcie a plesy. Jedno z najsilnejších vystúpení, ktoré som zažila, bolo nedávne číslo, ktoré som mala možnosť uviesť na otváracom ceremoniáli 100. ročníka Medzinárodného maratónu mieru v Košiciach. Tancovala som na šále na nádhernom námestí s tisíckami ľudí v publiku vedľa krásnej veľkej sochy maratónskeho bežca od Arpáda Račka. Toto číslo bolo poctou ľudskému telu v pohybe a atmosféra, ktorá tam vznikla, bola unikátna. Iným pamätným vystúpením bolo moje celovečerné divadelné sólo *All My Skirts* na festivale nového cirkusu vo Francúzsku, ale i skupinové performance *Birds*, ktoré som vytvorila so svojimi študentkami. Ďalším, ktoré mi vyvstáva, je performance *ANAM* – tanec na strome vo voľnej krajine. Ide o experimentálny projekt, na ktorom, dúfam, ešte v budúcnosti budem pracovať.

Máš za sebou rôzne súťaže a početné ocenenia. Azda najvýznamnejšie je 1. miesto v kategórii kruh v roku 2016 na International Aerial Acrobatics Championships v Budapešti. Prezraď nám, o čo vlastne išlo, prípadne sa pochváľ aj niektorými inými získanými cenami.

Na tanečné súťaže som najprv chodievala ako dieťa. Súťaživosť v umení mi nie je blízka,

Obr. 031
Krátky umelecký film MUSCINEA, Francúzsko.
Kamera: Fernando Colin Roque.

Obr. 032
Sólo na medzinárodnej súťaži Cyrkulacje, Lublin, Poľsko.
Foto: Maciek Rukasz.

no v istej etape mojej začínajúcej sa kariéry som pochopila, že účasťou na tzv. súťažiach vo vzdušnej akrobacii mám šancu predstaviť sa medzinárodnej komunite, získať kontakty a priateľstvá. Najväčším úspechom pre mňa určite bolo finálové umiestnenie na U. S. Aerial Championships v New Yorku v roku 2016, kde sa stretli akrobati naozaj z celého sveta. Predstavila som tam vtedy svoje nové autorské sólo *Last of Me*, ktoré mi otvorilo dvere k množstvu ďalších angažmán.

Si aj lektorka tanca. Kde a koho učíš?
Dlhé roky som viedla štúdio a súbor vzdušného tanca Lalyra Company a Lalyra Academy v Košiciach. Chodili k nám dospelí i deti a za osem rokov sa v tomto meste vytvorila silná a krásna komunita nového cirkusu a vzdušného tanca. Vytvorila som spolu s mojimi študentkami viaceré predstavenia, jedno z najúspešnejších bolo spomínané *Birds*, ale i predstavenie pre deti *O Jankovi Polienkovi*. Obrovským úspechom bolo i to, že moja bývalá študentka Katarína Sobinkovičová sa od nás z Košíc dostala ako prvá Slovenka na najprestížnejšiu školu nového cirkusu ENC v Kanade a získala angažmán so svetovými súbormi. Okrem toho dlhé roky priebežne chodím učiť po festivaloch a štúdiách v zahraničí (Francúzsko, Rakúsko, Česko, Maďarsko...). Momentálne vyučujem moderný a klasický tanec a tanečnú prípravu detí na Základnej umeleckej škole v Očovej, čo ma ako služba lokálnej komunite veľmi napĺňa.

Obr. 033
Workshop na Budapest Aerial Meeting, Maďarsko.
Foto: Georgina Cassels.

V tvojom portfóliu som si okrem iného prečítala, že máš rada komunitné aktivity a osobný rozvoj. V čom spočíva tvoj osobný rozvoj?

V sebapoznávaní, v udržiavaní otvorenej mysle a v skúmaní ľudského duševna. Otec bol docent psychológie, rodičia nás viedli k hĺbaniu a citlivosti. Rada pozorujem povahy ľudí, analyzujem ľudskú psychiku, spôsoby života a prejavu. Venujem sa i zdravému životnému štýlu a rada sama na sebe skúmam, ako životný štýl, vzťahy a prostredie vplývajú na zdravie človeka. Som presvedčená, že zdravá komunita je esenciálna pre duševné i fyzické zdravie človeka. To si všímam i ako matka. Deti potrebujú určitý bezpečný a jasný sociálno-kultúrny kontext, v ktorom dochádza k ich sebapoznávaniu, ohmatávaniu sveta, tvorbe prvých vzťahov mimo najbližšej rodiny. Vášnivo preto podporujem aktivity a priestory, ktoré posilňujú tvorbu týchto komunít spojených jednak lokálne s miestom bydliska, ale i záujmovo a ideologicky. Bola som iniciátorkou a súčasťou rôznorodých tvorivých, rodinných, edukačných a priateľských projektov, ktoré prirodzene vždy vyplývali z potrieb môjho okolia. Príkladom sú stretnutia pre mamičky s deťmi, športové tréningy v parkoch, besedy o zdravej strave, umelecké workshopy a menšie festivaly lokálneho i medzinárodného formátu, jogové hodiny a live streamy pre komunitu počas pandémie a pod.

Svoju životnú filozofiu odovzdávaš aj svojmu synovi Orestovi. Aké benefity podľa teba prináša život spätý s prírodou a umením?

Existuje staré indiánske príslovie, ktoré hovorí, že ak sa človek vzdiali prírode, jeho srdce zatvrdne. Preto Indiáni žili a vychovávali svoje deti blízko k prírode a Matke Zemi, k jej láskavému vplyvu, ktorý obmäkčuje srdce človeka. Byť blízko k silám prírody, slnku i dažďu, rastlinám a zvieratám, vidieť klíčiť a rodiť sa život, vidieť i smrť a cítiť zimu a silný vietor, dážď a sneh, zašpiniť sa od blata, založiť oheň a cítiť jeho teplo, byť súčasťou produkcie vlastnej potravy – to sú veci, ktoré hlboko vplývajú na chápanie života so všetkými jeho súvislosťami. Chcem, aby môj syn rozumel, akou súčasťou ekosystému my ľudia sme, a zodpovedne si v nej našiel svoje miesto. Aby vedel oceniť krásy i hĺbky života. A umenie? Umenie je dar sebavyjadrenia, reflexie, zdieľania, komunikácie, katarzie... Privádza nás bližšie k sebe samým i k sebe navzájom. A čo je viac než nežná láska a blízkosť?

Katarína Mosnáková Bagľašová

Obr. 034
Joga.
Foto: Vladimír Lörinc.

AKO SPIEVAŤ ĽUDOVÉ PIESNE

(Hlasová rozcvička nielen pre najmenších)

Interpreti piesňovej tradície v minulosti nepoznali pojem hlasová technika. Ich technická úroveň bola podmienená množstvom spevných príležitostí. Čím človek častejšie a dlhšie spieval, tým bol jeho prejav zrelší a vyspelejší. I pre súčasného speváka ľudových piesní by malo platiť, že tá najlepšia cesta, ako pracovať na zlepšovaní svojej hlasovej technickej úrovne, je spievať, spievať a spievať. Hlasivky sú totiž jemný sval, ktorý treba trénovať a udržiavať v kondícii takisto ako iné svaly v našom tele.

Speváci v minulosti nepoznali ani pojem hlasová rozcvička. Spievaniu vo vyšších hlasových polohách, s väčšou intenzitou často predchádzalo nevedomé „rozohriatie" hlasiviek. Vyplývalo z verbálnej komunikácie, rôznych zvolaní a pokrikov (napríklad na domáce hospodárske zvieratá), z celodenného pohybu ľudí pri práci, z polohlasného spievania počas rôznych príležitostí a podobne. Dnešný životný štýl poskytuje len veľmi málo možností pre takéto „rozospievania sa". Chýba nám prirodzený pohyb, a tak naše svaly nie sú potrebne elastické a výkonné. Chybné držanie tela – oslabenie vzpriameného držania chrbtice – a nedostatočná práca dychových svalov ochromujú správne tvorenie tónu. Spev ľudových piesní si veľakrát vyžaduje množstvo pre hlas nehygienických

prejavov (ujúkanie, spievanie v „tradičných“ vysokých polohách, tvrdé hlasové začiatky atď.). Pri neopatrnom zaobchádzaní môžeme veľmi ľahko dospieť k ich poškodeniu. Preto by samotnému spevu mala predchádzať aspoň krátka hlasová rozcvička.

V nasledujúcom príspevku uvádzame námety pre hlasovú rozcvičku zostavenú z rôznych riekaniek, jazykolamov, slovných hračiek, zvukomalebných slov, častí piesní a hier, ktoré boli kedysi bežnou súčasťou detského prejavu. Pre tých náročnejších uvádzame niekoľko typov hlasových cvičení zameraných na prehlbovanie pohyblivosti, pružnosti hlasu a rozširovanie hlasového rozsahu. Jednoduché cvičenia pre začiatočníkov sú označené číslicou I., náročnejšie, pre tých skúsenejších, číslicou II.

Vybrané hlasové cvičenia sú zamerané len na niektoré problémy, ktoré súvisia s prednesom ľudových piesní, a slúžia na osvojenie si tradičných vokálnych postupov.

Uvoľnenie a relax

Hlasová rozcvička by mala pozostávať z niekoľkých častí. Rozcvičiť by sme mali nielen hlasivky, ale i ostatné svaly, ktoré majú podiel na spevnom prejave. Všetky úkony by mali mať zároveň relaxačný charakter s navodením príjemnej atmosféry. Vokálny prednes totiž veľmi úzko súvisí s psychickým stavom človeka. Na úvod hlasového výcviku je dobré zahrať sa nejakú hru.

Na rihotačku

Jeden spevák chodí pomedzi ostatných a hovorí: *Kúpťe si rihotki ot paňi Dorotki!* Niekto sa prihlási: *Ja si kúpim!* Obaja hráči sa postavia oproti sebe a predávajúci sa snaží kupujúceho rozosmiať (teda predať mu *rihotki*). Keď sa mu to podarí, predávajúci si sadne, kupujúci predáva a hra sa opakuje. Cieľom hry je navodiť v kolektíve príjemnú a veselú atmosféru. Okrem toho sa pri smiechu aktivizujú viaceré svaly podieľajúce sa aj na speve.

Hlasovú rozcvičku realizujeme v mierne rozkročnom stoji. Ak sedíme, chrbát máme vystretý, aby sme mohli pracovať s bránicou. Všetky nasledovné cviky spájame s nádychom a výdychom.

- Hlavou napodobňujeme srdce zvona a pomaly ju nakláňame (vpravo, vľavo). Nadýchneme sa a s výdychom hlavu ukloníme.
- Predstavíme si jabloň s červenými jablkami a snažíme sa odtrhnúť si jedno. Dívame sa za rukou, ktorá sa načahuje za jablkom. Jedno odtrhneme aj na druhej strane, druhou rukou.
- Hráme sa na strom, do ktorého fúka vietor, a ukláňame sa od pása hore so vzpaženými rukami. Stoj je mierne rozkročený, nevytáčame nohy ani driek.
- Vstávame z postele a vyťahujeme sa.

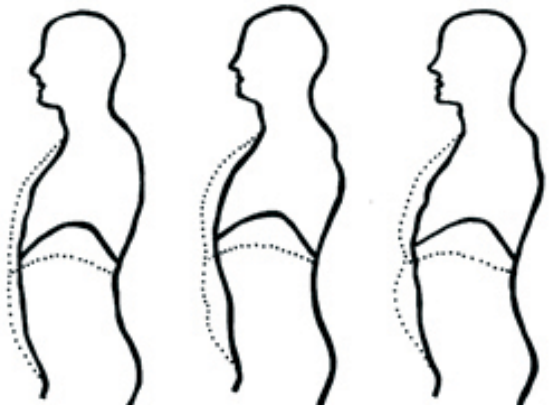
Dýchanie

Základom spevu je správne dýchanie. Tvorenie hlasu je totiž založené na periodickom kmitaní hlasiviek. Východiskom kmitania je tlak výdychového prúdu vzduchu. Čím je tón vyšší, tým je rozkmit menší a napätie hlasiviek väčšie.

Čím je tlak prúdu vzduchu silnejší, tým je silnejší aj tón. To znamená, že na polohlasné rozprávanie alebo spievanie potrebujeme menej vzduchu. Najefektívnejšie dýchanie pre spevákov je tzv. zmiešané bránicovo-rebrové, prostredníctvom ktorého sme schopní prijať oveľa viac vzduchu. Pri takomto dýchaní sa hrudník rozširuje obidvoma smermi (horizontálne i vertikálne). Spodné rebrá sa rozširujú, bránica klesá a brušná dutina sa mierne vyduje. Neznamená to, že sa nám tam dostal vzduch, ale že bránica stlačila brucho. Dávame pozor na lopatky, ktoré ťaháme dole, aby sme nedvíhali plecia. Nádych by mal byť rýchly, tichý, hlboký a zároveň ľahký.

Zmiešané dýchanie je najefektívnejšie nielen z hľadiska fyziologického a estetického, ale predovšetkým „ekonomického". Okrem toho je oveľa zdravšie, podporuje činnosť orgánov v brušnej dutine, priaznivo pôsobí na krvný obeh a na psychiku ľudského tela.

- Veľmi dobrou pomôckou na osvojenie si bránicového dýchania je cvičenie v ľahu s knihou položenou na bruchu. Kolená sú mierne pokrčené, kostrč je na zemi a driek ťaháme k zemi, aj keď sa zeme nedotýka. Ak sa nám kniha na bruchu hýbe smerom hore pri nádychu a dole pri výdychu, ide o bránicové dýchanie. Vydychujeme na spoluhlásku *š*.
- Vytvoríme si predstavu voňavej kvetiny a ľahko k nej privoniavame. Pri výdychu použijeme citoslovce *ach*.
- Dýchame na zamrznuté okno tak, že otvorené ústa zošpúlime, uvoľníme čeľusť a bruško nám pružne nadskakuje. Môže ísť o plynulý alebo prerušovaný výdych. Priložením ruky na brucho pozorujeme aktivitu bránice.
- Zohrievame pomyselného chorého vtáčika (lienku) položeného na dlani.
- Fúkame na boľavý prštek.
- Odpľúvame pomyselnú smietku zo špičky jazyka a dotykom ruky sledujeme pohyb svalov, ktoré súvisia s bránicou.
- Imitujeme boxovanie a zároveň každý úder sprevádzame výdychom na spoluhlásku *š*. Cvičenie môžeme robiť aj s výpadom raz pravej a raz ľavej nohy.

Obr. 035
Typy dýchania: zmiešané, rebrové, brušné-bránicové.

Dychová opora

Zmiešané dýchanie poskytuje spevákom optimálne podmienky pre dychovú oporu, na základe čoho spevák dosahuje tón opretý o dych. Cieľom dychovej opory je správnou reguláciou predĺžiť výdych a využiť ho na tvorbu tónu. Pre vytvorenie správnej dychovej opory je potrebné cvičiť „brzdený výdych", teda vedomé zadržiavanie nádychovej polohy hrudníka a bránice. Výdych by mal byť rovný a plynulý. Pri vypustení veľkého množstva dychu naraz vzniká tlačený tón.
S tým súvisia i tvrdé hlasové začiatky, ktoré sa v minulosti pri speve ľudových piesní bežne uplatňovali. Konce dlhých melodických riadkov speváci často skracovali alebo zrýchľovali.
Ak spevákovi „nevystačil dych" na celú frázu, neraz sa stalo, že sa nadýchol v jej polovici, ojedinele aj v polovici slova. Opakom tónu posadeného na dychu je plochý tón.

- Hospodáriť s dychom sa učíme tak, že napodobňujeme fúkanie do pierka.
- Predstavíme si, že fúkame do plameňa sviečky, ktorý nesmie zhasnúť.
- Napodobňujeme morskú vlnu, ktorá odchádza a prichádza, tak, že meníme intenzitu spoluhlásky *š*.
- Slabiku *vi* sa pokúsime zaspievať opretú o dych. Potom to isté vyskúšame zaspievať bez dychovej opory a nakoniec sa ju pokúsime vyraziť pomocou veľkého množstva prúdu vzduchu. Toto cvičenie odporúčame kvôli kontrole cvičiť individuálne s každým spevákom.

Artikulácia

Cieľom artikulačných cvičení je uvoľnenie a rozohriate artikulačných orgánov (jazyk a pery) najmä kvôli správnej a zreteľnej artikulácii, nakoľko zrozumiteľná výslovnosť pri speve je veľmi dôležitá. Nasledovné cvičenia sa snažíme vyslovovať čo najrýchlejšie a artikulačne najpresnejšie, a to viackrát za sebou.

- Hráme sa na čertíka – zatrasieme hlavou a pohybujeme jazykom vpravo-vľavo.
- Napodobníme mačku zvukom *mňijau-mňijau,* pričom pri samohláske *a* doširoka otvoríme ústa.
- Usmejeme sa a čvirikáme *čvirik-čvirik-čvirik.*
- Zvýšeným hlasom voláme: *Ná čip-čip-čip!*
- Žujeme veľké jablko.
- Vytvoríme si predstavu, že vrčí motorová píla. Jeden spevák stojí na jednej strane píly, druhý na druhej strane. Nepočujú sa, ale na základe preexponovanej artikulácie sa dorozumievajú.
- Hovoríme: *Vstávam, dobré ráno dávam!*
- Svalstvo tváre uvoľníme aj vtedy, keď odfrkávame ako kôň.
- Rozcvičíme si jazyk tak, že s jeho pomocou si spočítame zuby. Jazykom si hladkáme zuby po vonkajšej i vnútornej strane.

Rezonančné dutiny

Farbu hlasu determinujú viaceré faktory. Čiastočne ju môžeme ovplyvniť aj využitím rezonančných dutín – hrudnej, ústnej a nosovej. Pri správnom uplatňovaní nasledovných cvičení by sme mali cítiť vibrácie v oblasti čela, koreňa nosa a hrdla.

- Hráme sa na zvon a hovoríme *bim-bam-bom* s dôrazom na spoluhlásku *m,* pričom máme jemne zatvorené pery. Pri správnom uplatňovaní by sme pri spoluhláske *m* mali cítiť jemné chvenie na perách.

Nosovú rezonanciu rozozvučíme pomocou nasledovných dvoch cvičení, pri ktorých položíme prst do priehlbiny medzi očami. Pri správnom postupe by sme mali cítiť jemné vibrácie v okolí koreňa nosa.

- Pradieme ako mačka *vrňňňňň.*
- Napodobňujeme rozhnevaného psíka *ňaf-ňaf, haf-haf, ňaf-ňaf* s dôrazom na spoluhlásku *ň.*

Ak vibrácie nepociťujeme, sústredíme sa na nácvik uvoľňovania a rozširovania rezonančných priestorov. Na to, aby tón mohol vyjsť z hlasiviek cez ústa von, potrebujeme otvorené hrdlo. Jeden z najlepších cvikov na uvoľnenie a otvorenie hrdla je zívanie. Zhlboka zívame v spojitosti s nádychom a výdychom niekoľkokrát za sebou a naťahujeme sa.

Hovorený tón

Rozospievanie začíname na hovorovom tóne v strednej polohe, pretože hlasový aparát treba na spev pripraviť postupne. Najlepšie je začať spoluhláskami *ň, n, m,* ktoré pomáhajú spájať tón s rezonanciou, a dbáme i na mäkký hlasový začiatok. Potom volíme cvičenia, ktoré sa začínajú na spoluhlásky, najlepšie na *g, b, m, j, n*. Na mäkké a ľahké rozozvučanie rezonancie je najlepšie združovať uvedené spoluhlásky so samohláskami *u* alebo *o*.

- Odriekame:

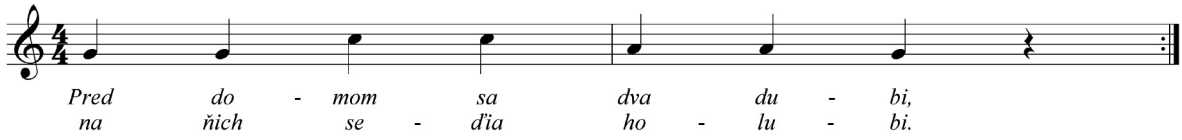
Bumburumbu, bumburumbu, bumburumbu na bubon,
bumburumbu, bumburumbu, bumburumbu, bom, bom, bom.

Veľmi účinné sú cvičenia, ktoré obsahujú spoluhlásku r, pretože pomáhajú tvoriť tón vpredu, uvoľňujú koreň jazyka, hrtan a posilňujú dychové svalstvo. Dobrou pomôckou je pred samotným spievaním „zavŕkať“ si celú pieseň.

- Hovoríme: *Brrrr, je mi zima!*
- Vrčíme ako pes: *Vrrrr!*

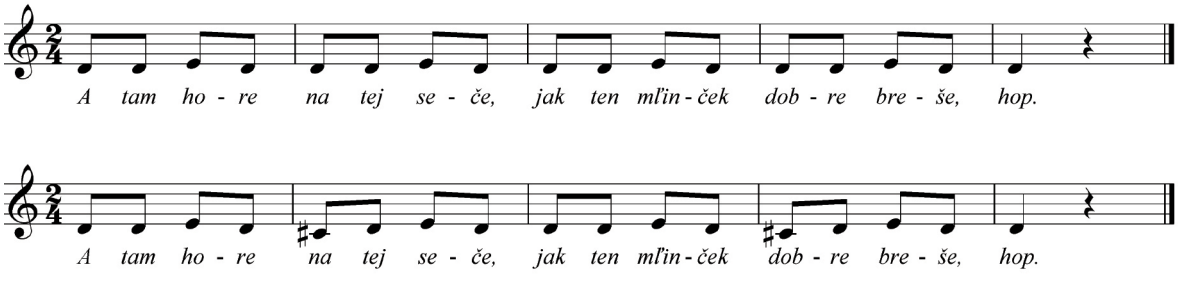
Úzkorozsahové cvičenia

Na začiatku rozospievania treba voliť jednoduché cvičenia úzkeho rozsahu v strednej polohe, kde sa tóny tvoria bez námahy. Postupujeme smerom nahor i nadol po poltónoch. Počas spievania sa ľahko usmievame. Pri úsmeve sa v ústach zdvíha mäkké podnebie. Tak sa nášmu tónu ponúka oveľa viac rezonančného priestoru a tón je jasnejší a zvučnejší. S pokročilejšími spevákmi môžeme jednotlivé cvičenia spievať s ľahkým úsmevom a tón porovnávame, keď spievame cez polouzatvorené ústa.

Obr. 036 Príklad č. 1.

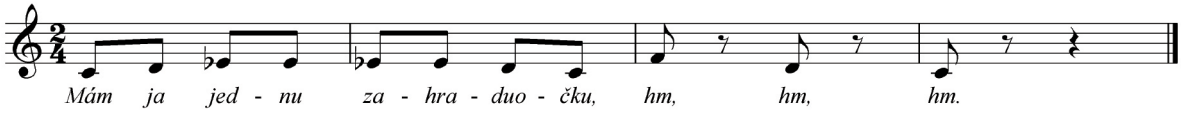
(sólo pedagóg) *Pred domom sa dva dubi,*
na ňich *seďia holubi.*
Jeden kričí (deti) *ma, ma, ma!*
Druhí kričí (deti) *me, me, me!*
Treťí kričí (deti) *ňo, ňo, ňo!*
Štvrtí kričí (deti) *pe, pe, pe!* atď.
(spolu) *Ďe Mariš̆ku vezieťe?*

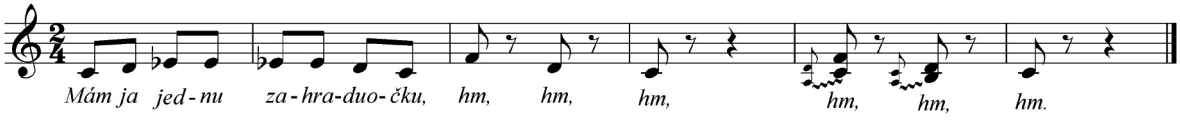
Obr. 037 Príklad č. 2.

Postupne rozširujeme rozsah cvičení.

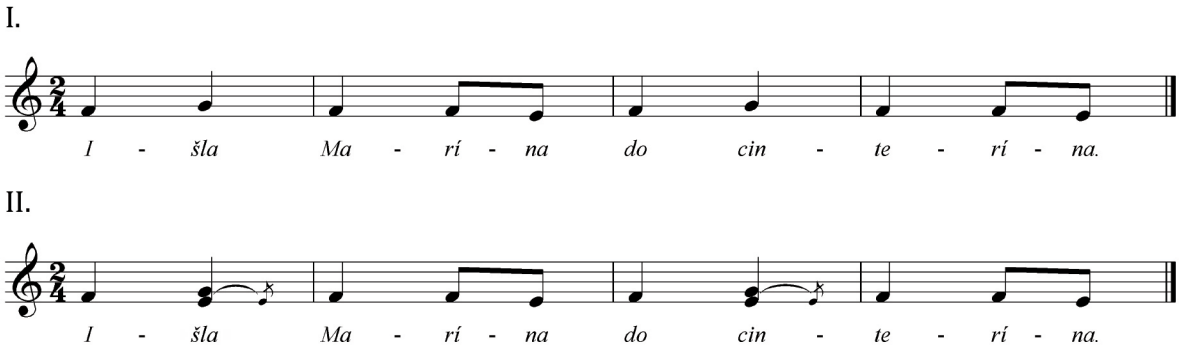
I.

II.

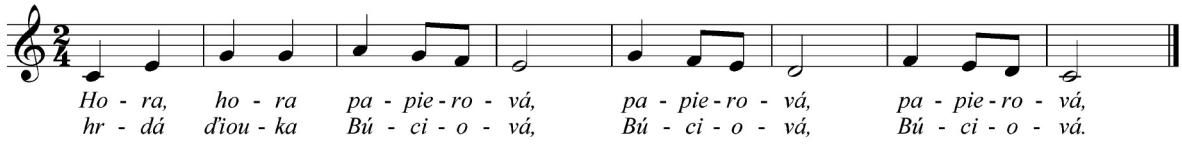
Obr. 038 Príklad č. 3.

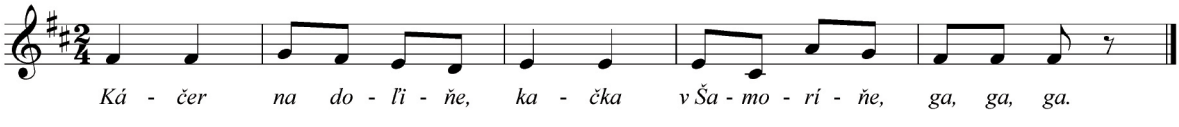
Obr. 039 Príklad č. 4.

Rozširovanie hlasového rozsahu

Na rozšírenie hlasového rozsahu používame cvičenia alebo piesne so stúpajúcou melódiou. Veľmi vhodné je používať témy, v ktorých leží najvyšší tón na ľahkej a krátkej dobe. Z tohto tónu sa postupne vrátime do strednej polohy. Cvičenia zvyšujeme po poltónoch smerom hore.

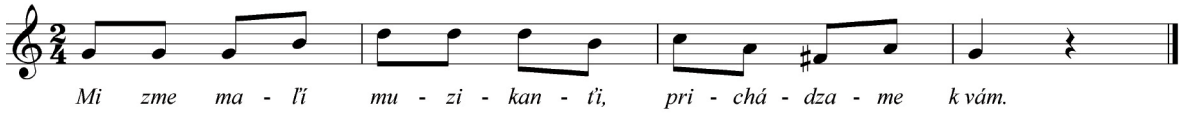

Obr. 040 Príklad č. 5.

Obr. 041 Príklad č. 6.

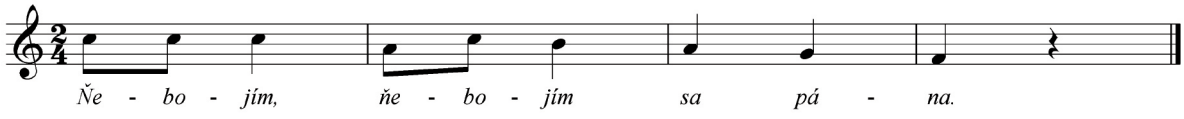
Nasledovať by mali cvičenia, v ktorých sa najvyšší tón opakuje viackrát za sebou, a až potom sa vraciame do strednej polohy. Aj takéto cvičenia slúžia na rozširovanie hlasového rozsahu.

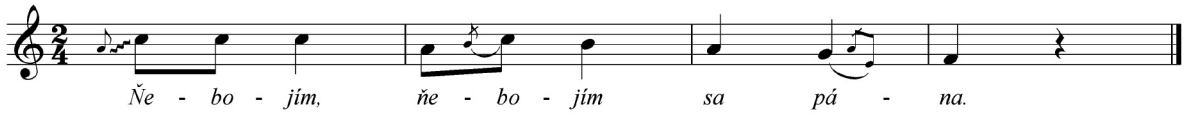
Obr. 042 Príklad č. 7.

Súčasťou hlasovej rozcvičky by mali byť aj cvičenia zostupného charakteru. Sústredíme sa na prvý tón ukážky a snažíme sa ho zaspievať s dychovou oporou. Na základe tohto cvičenia si môžeme vyskúšať aj tvrdý hlasový začiatok a tiež nástup na tón pomocou hlbokého glissanda. V ukážke č. II cvičíme ohybnosť hlasu.

I.

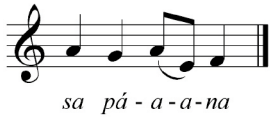

II.

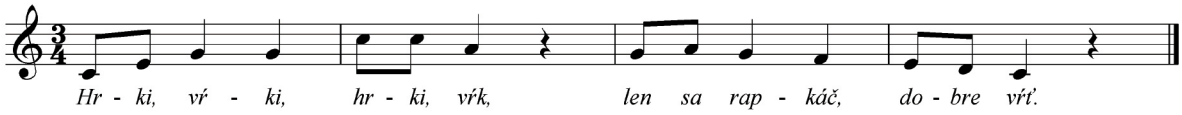

Obr. 043 Príklad č. 8.

Nácviku odrazovej skupinky by sme mali venovať viac pozornosti, napríklad:

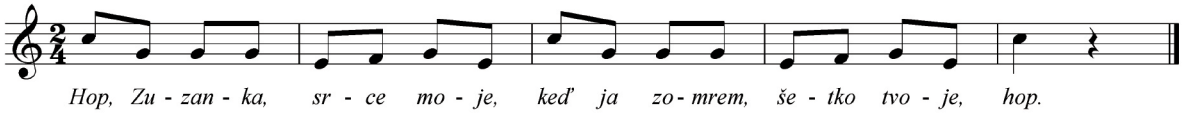

Na miestach spoluhlások *vr* pod štvrťovou notou vrčíme ako pes.

Obr. 044 Príklad č. 9.

Na koniec rozcvičky zaraďujeme cvičenia na osvojenie náročných intervalov, ktorými si precvičujeme intonačné schopnosti a tiež pohyblivosť a pružnosť hlasu.

Obr. 045 Príklad č. 10.

Dobré rady

- Súčasťou hlasovej rozcvičky by mali byť aj cvičenia, ktoré vychádzajú z problémových častí piesní repertoáru sólistu alebo skupiny. Takto zostavené cvičenia opakujeme niekoľkokrát za sebou, prípadne, podobne ako v ostatných prípadoch, postupujeme po poltónoch smerom nahor a potom nadol.
- Pri hlasovej príprave venujeme pozornosť sólovému prejavu spevákov, napríklad niektoré cvičenia zaspievame po jednom. Takto sa naučíme počúvať seba aj druhých.
- Ponúknime spevákom vypočuť si jednohlasný a cappellový prednes staršieho interpreta so zaujímavým štýlovým vokálnym prejavom. Dnes majú nielen deti, ale i dospelí veľmi málo možností stretnúť sa s takýmto prednesom. Všade dookola nás obklopuje zložitý svet

zvukov. Okrem toho spevákom chýba správny hlasový vzor. Mnohí pedagógovia počujú a cítia chyby a nedostatky pri speve, ale nedokážu pieseň zaspievať „správne“.

- Počúvajme na nácvikoch archívne záznamy s dospelými, ale predovšetkým s deťmi. Deti dokážu veľakrát z počutého odkopírovať a všimnúť si oveľa viac ako dospelí.
- Aj keď sa vo vašom repertoári neobjavuje viachlasný spev, je dobré cvičiť a rozvíjať svoje hlasové zdatnosti aj po tejto stránke. Začíname s cvičeniami, kde sa viachlas (najčastejšie tercia) objavuje na jednom, neskôr na dvoch, troch tónoch. Druhý hlas sa učíme spievať na základe počutého prvého hlasu. Na začiatku výcviku sa učíme len „tercovať“ (spájame hlavný a o terciu nižší tón). Neskôr sa pokúsime spievať aj viachlas, v ktorom sa objavujú sekundy, kvarty a kvinty, ktoré sa v minulosti vo viachlasnom speve v niektorých lokalitách bežne objavovali.
- Viachlas cvičíme na piesňach z lokalít, kde sa viachlasný spev objavoval.
- Na nácvikoch venujeme pozornosť osvojovaniu si melizmatických ozdôb.
- Súčasťou hlasovej prípravy by mali byť aj rôzne rytmické cvičenia.
- Jednu tretinu prípravy speváka by mali tvoriť pohybové cvičenia pozostávajúce zo základných tanečných motívov, akými sú jednokročka, dvojkročka, rytmizovaná chôdza v rade, rytmizovaná chôdza po kruhu, základné párové krútenie a podobne.
- Na koncertoch, v kinách alebo v divadlách sa intenzita hlasu vnímanej hudby neustále zvyšuje. Naša spoločnosť, deti zvlášť, sú z roka na rok hlučnejšie. Doprajeme si na nácvikoch chvíľky polohlasného spievania a rozprávania. Ak pedagóg zníži intenzitu hlasu, utíšia sa aj deti.

Ak je hlasová rozcvička dobre zostavená, stačí, aby trvala cca 15 – 20 min. vrátane pohybovej aj rytmickej prípravy.

Príklad zostavenia hlasovej rozcvičky

- Voláme na koňa:

Hop, hop, hop, hej, hej, hí!
Prrrrr!

- Odfrkávame ako kôň.

- Odriekame:

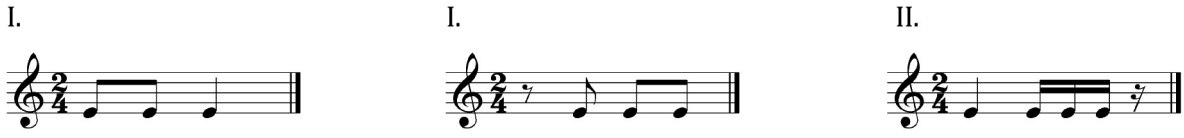
Hijó, hijó, koňík muoj,
a keď poviem prrrrrrr, tak stoj!

Meníme dĺžku trvania citoslovca *prrrrrr* na jednu, dve, tri doby.
Odriekame riekanku a pohybom napodobňujeme, akoby sme sedeli na koni. Predstavíme si, že máme v ruke furmanský bič, a na koniec riekanky ním plesneme. Pomyselný bič preložíme do druhej ruky a cvičenie opakujeme.

- Odriekame:

Kujem, kujem potkovu koníkovi na nohu.

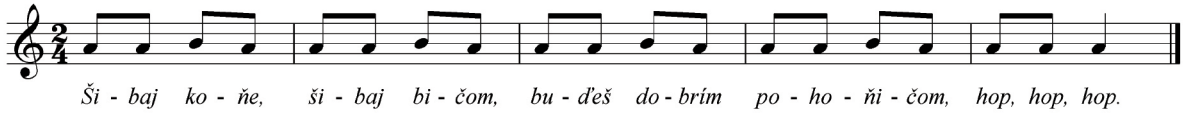
Zároveň vytlieskavame rytmus, napríklad:

Obr. 046 Príklad č. 11.

Rozdelíme sa na skupinky, odriekame a vytlieskavame rôzne rytmy. Na rytmizovanie môžeme využiť aj ozvučné drievka, paličky alebo rytmus vytvárame s využitím tela.

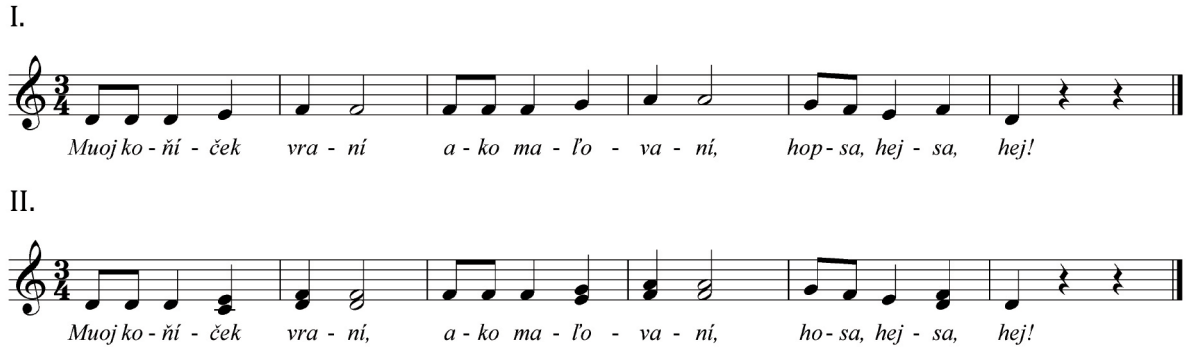
- Spievame a postupujeme po poltónoch smerom hore a potom dole.

Obr. 047 Príklad č. 12.

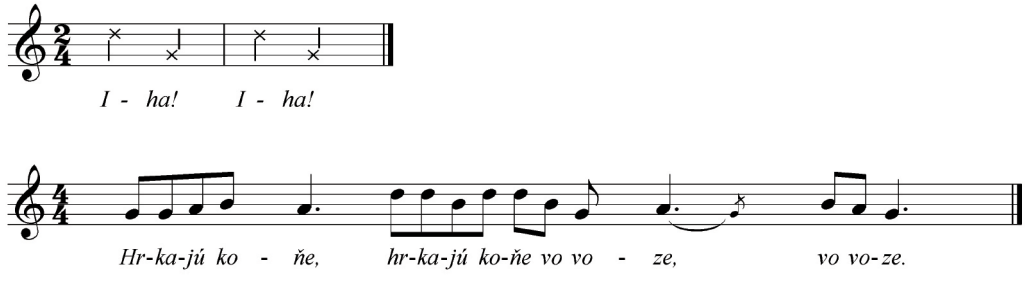
- Horeuvedenú pieseň spievame a zároveň kráčame (jedna doba, jeden krok).
- Spievame, kráčame a dupnutím zvýrazňujeme prvú dobu.

Spievame a robíme preskočný (cvalový, sunutý atď.) krok. Náročnosť pohybu volíme podľa pohybovej zdatnosti spevákov.

Obr. 048 Príklad č. 13.

Voláme:

Obr. 049 Príklad č. 14.

Iný príklad

- Predstavíme si, že fúka vietor. Usadí sa v korune stromov a kolíše sa z jednej vetvičky na druhú. Kývame hlavou z jednej strany na druhú, pridáme úklony trupu od pása dole. Vytiahneme ruky, napodobňujeme konáre a kývame nimi. Zacítime vôňu stromu.
- Odriekame:

Fúkaj, fúkaj, vetríčku,
zhoď mi jednu hrušťičku,
zhoď mi jednu ľebo dve,
slatké budú obidve.

Odtrhneme si hrušku. Natiahneme ruku na jednu stranu, potom na druhú stranu. Zahryzneme do nej a prežúvame.

- Predstavíme si, že vietor fúka a prevráti malú lienku. Zohrievame ju zošpúlením otvorených úst. Odriekame:

Pánboškova kravička,
kde je tvoja mamička?
Za horami, za dolami.
Čo tam robí? Pivo varí.
Šup do ňebíčka!

- V korune stromov sedí veľa vrabcov. Napodobňujeme ich. Kútiky úst zdvihneme do úsmevu a rýchlo odriekame: *čvirik, čvirik.*

Vrabce sa premiestňujú z miesta na miesto. Vymeníme si miesto so susedom a zároveň odriekame:

Čvirik, čvirik, čvirik, čvirikaľi vrapce,
čvirik, čvirik, čvirik, že si kúpia kapce.

- Hluk vrabcov zobudí susedovho psa. Napodobňujeme vrčiaceho psa: *Vrrrr!*

Odriekame:

Haf, haf, haf, haf, ja mám zlosť,
ňaf, ňaf, ňaf, ňaf, daj mi kosť!

- Hneď vedľa je starý dub, na ktorý sa usadili holúbky. Spievame cvičenie č. 1.
- Spievame cvičenie č. 3.
- Pod dubom sa usadili husi. Jedna je veselá. Napodobňujeme veselú húsku *ga, ga, ga, ga.* Druhá je veľmi smutná. Napodobňujeme smutnú húsku, gagoceme smutno.
- Spievame cvičenie č. 6.

Spevákov rozdelíme na polovice. Jedna polovica spieva, druhá zároveň odrieka:

Ga-ga-ga-ga, gazďiná, buď'e zo mňa perina.

S rytmicky zdatnejšími spevákmi môžeme zároveň vytlieskavať rôzne rytmy.

- Hráme sa na rádiá

Pedagóg chodí pomedzi deti, dotkne sa nejakého dieťaťa – zapne rádio. Dieťa začne spievať ľubovoľnú pieseň. Rádio treba vyladiť – dieťa hľadá správny tón. Rádio vypnem – dieťa prestane spievať, pridávam zvuk – dieťa pridá na intenzite zvuku.

- Na stratenú pesničku

Spievame ľubovoľnú pieseň. Na pokyn pedagóga prestaneme spievať, ale v duchu si spieva každý sám ďalej. Na pokyn učiteľa speváci opäť začnú nahlas spievať. Takto sa učíme cítiť vnútorný tep piesne. Zároveň precvičujeme udržanie stáleho tempa, pretože v dnešnej dobe najmä deti piesne zrýchľujú.

- Hra na dolaďovanie
- Spievame ľubovoľnú dobre známu pieseň. Na gesto pedagóga podržíme zvolený tón piesne. Pedagóg z držaného tónu glissandom skĺzne o terciu nižšie a zaznie dvojhlas. Na pokyn sa glissandom k spodnému tónu doladia všetci speváci. Cvičenie opakujeme na inom tóne a môžeme sa dolaďovať aj k tónu, ktorý zaznie o terciu vyššie, o sekundu nižšie a podobne.

Použitá literatúra:

BARANOVÁ, E. 1997. *Hra a tvorivosť v hudobnovýchovnom procese.* Banská Bystrica : UMB, 1997, 81 s.

BLAŽKOVÁ, O. – LIŠKOVÁ, I. 2010. *Metodika výuky hudební výchovy na 2. stupni základních škol a středních školách z pohledu pedagogické praxe.* Ostrava : Ostravská univerzita v Ostrave, 2010. 91 s. ISBN 978-80-7368-893-6

FROSTOVÁ, J. – VANIAKOVÁ, M. 1995. *Základy hlasové výchovy pro učitele I.* Brno : Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 1995. ISBN 80-210-1229-3

JÁGEROVÁ, A. 2007. *Kolotoč piesní, hier a tancov.* Zvolen : Podpolianske osvetové stredisko vo Zvolene, 2007. 80 s. ISBN 978-80-85159-74-5

KOLLÁROVÁ, D. 2014. *Hlasová rozcvička v materskej škole.* Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2014. 37 s. ISBN 978-80-565-0028-6

ONDREJKA, K. 1985. *Deti deťom XII.* Bratislava : Osvetový ústav, 1985, 138 s.

ONDREJKA, K. 1976. *Z hier liptovských detí, mládencov a diev.* Bratislava : Osvetový ústav, 1976, 187 s.

ONDREJKA, K. – MEDVECKÁ, E. – MÓŽI, A. 1979. *Z prameňov krásy a poznania.* Bratislava : Pionierske oddelenie SÚV SZM, 159 s.

SKYVOVÁ, M. 1987. *Metodický postup vyučovania hlasovej techniky pre poslucháčov herectva.* Bratislava : VŠMÚ, 1987, 50 s.

ŠIMAVÝ, Z. – TICHÁ, A. 1999. *Lidové písničky a hry s nimi.* Praha : Portál, 1999. 146 s. ISBN 80-7178-323-4

ŠÍMOVÁ, O. 1979. *Hlasová výchova v speváckych zboroch.* Bratislava : Osvetový ústav, 1979, 97 s.

TICHÁ, A. 2014. *Učíme děti zpívat.* Praha : Portál, 2014. 148 s. ISBN 978-80-262-0648-4

ŽIARNA, M. 2008. *Teória hlasovej výchovy.* Ružomberok : Katolícka univerzita, 2008. 135 s. ISBN 978-80-8084-353-3

Internetové zdroje:

Hlasová a rečová príprava na verejné prejavy a vystúpenia. [on line.] [cit. 19. 8. 2014] Dostupné na internete: http://www.nocka.sk/uploads/c9/04/c904e08b47bbac2b4c6d090b78ec8c25/priprava-na-prednes.pdf

Andrea Jágerová

(úryvok z knihy *Ako spievať ľudové piesne*)

K STÉMU VÝROČIU ZALOŽENIA SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Spolok slovenských spisovateľov, naša renomovaná organizácia, ktorá zastrešuje literátov z celej krajiny, v tomto roku oslavuje sto rokov svojho pôsobenia. Okrem podpory tvorby a vydávania slovenskej pôvodnej a prekladovej literatúry sa snaží aj o podporu a ochranu autorov a vydávanie literárnych časopisov, akými sú napr. *Literárny týždenník* či časopis pre mladú literatúru a umenie *Dotyky*.

Činnosť Spolku slovenských spisovateľov je koordinovaná aj prostredníctvom jeho regionálnych odbočiek v Banskej Bystrici, Košiciach, Nitre, Prešove, Trenčíne, Trnave a Žiline. Tajomníčkou odbočky na území Banskobystrického samosprávneho kraja je literárna historička a publicistka Jana Borguľová, s ktorou sa porozprávame o činnosti odbočky, ale aj o smerovaní a výzvach spolku.

Výročie založenia Spolku slovenských spisovateľov je azda tou najvhodnejšou príležitosťou spomenúť si na genézu tejto významnej organizácie. Keďže ste literárna historička, iste poznáte zaujímavosti súvisiace s jej vznikom. Ako to teda bolo v samotných začiatkoch? Kto sa pričinil o to, aby sa už vtedy rozvetvená, ale roztrúsená slovenská literárna produkcia zhromaždila pod jednou strechou?

Najskôr chcem poďakovať za priestor, ktorý venujete nášmu výročiu a našej činnosti vo vašom periodiku. Pokúsim sa predstaviť zrod a aktivitu spolku v širšom kontexte. Ako už rok 1923 naznačuje, vhodné podmienky sa vytvorili predovšetkým po vzniku Československej republiky v roku 1918. Všetky vrstvy spoločnosti sa začali prirodzene organizovať a vytvárať predpoklady na rôznorodú činnosť. Tak to bolo aj v oblasti kultúry a umenia. Stavovská organizácia Spolok slovenských spisovateľov mala za úlohu „napomáhať rozvoj a šírenie slovenskej literatúry a vývin mladých talentov, hájiť stavovské záujmy autorov a dávať expertízy štátnym a verejným inštitúciám vo veciach týkajúcich sa literatúry a spisovateľov na Slovensku“. Spolok spájal tvorivé osobnosti bez ohľadu na politickú, náboženskú či inú príslušnosť a snažil sa vytvárať podmienky pre ich existenciu. Prvým predsedom bol Janko Jesenský, ďalšími boli Valentín Beniak, Ján Poničan, Ivan Krasko, Vavro Šrobár či Ladislav Novomeský. Významnou historickou udalosťou bol Kongres slovenských spisovateľov, ktorý sa uskutočnil v roku 1936 v Trenčianskych Tepliciach.

Obr. 050 Jana Borguľová. Zdroj: súkromný archív Jany Borguľovej.

Jeho úlohou bolo zjednocovanie umeleckého frontu bez ohľadu na politickú, konfesionálnu, generačnú, teritoriálnu, štátnu alebo národnostnú príslušnosť – na báze šírenia humanistického posolstva národnej literatúry a kultúry a ich otvárania sa svetu. Pozoruhodné bolo vzopätie jeho členov práve v predvečer vojnového konfliktu, ktorý naplno prepukol roku 1939. Samozrejme, činnosť spolku bola ovplyvňovaná politickými súvislosťami, ako bola existencia Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945, ale aj povojnovým dianím v obnovenom Československu. Vznikol Československý zväz spisovateľov, ktorého súčasťou bol aj Zväz slovenských spisovateľov

Obr. 051 Stretnutie členov odbočky v roku 2021. Zdroj: súkromný archív Jany Borguľovej.

Obr. 052 Spoločná fotografia členov odbočky SSS v Banskej Bystrici, 2017. Zdroj: súkromný archív Jany Borguľovej.

so sídlom v Bratislave. To už však bola jednotná organizácia pod ideologickým dohľadom Komunistickej strany Slovenska.

Ktoré udalosti možno považovať za míľniky v dejinách Spolku slovenských spisovateľov?
Tie do veľkej miery kopírujú politicko-spoločenské udalosti, napr. uvoľnenie v 60. rokoch 20. storočia, potom následná normalizácia. V roku 1989 nastal proces demokratizácie aj v spisovateľskom zväze, ktorý sa následne rozdelil na niekoľko názorových platforiem. Najviac členov z pôvodného Zväzu slovenských spisovateľov zostalo v tej istej štruktúre a premenovalo sa znovu na Spolok slovenských spisovateľov, ostatné organizácie sa zastrešili pod názvom Asociácia organizácií spisovateľov Slovenska. Najväčšou však ostal práve Spolok slovenských spisovateľov, ktorý má okolo 400 členov. Jeho prednosťou je skutočnosť, že si zachoval regionálne štruktúry, ktoré mu pomáhajú presadzovať názory a realizovať ciele po celom Slovensku. Každá organizácia sa venuje práci vo vlastnej štruktúre, ale hlavne navonok. Hľadá si preto formy a prostriedky na prezentáciu nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí.
Pokiaľ ide o našu odbočku, tá vznikla v roku 1962 a jej prvým predsedom bol spisovateľ Ján Bodenek, po ňom prevzal funkciu vysokoškolský pedagóg Ivan Plintovič. Po roku 1989 sa stal

Obr. 053 Logo SSS. Zdroj: súkromný archív Jany Borguľovej.

šéfom Ondrej Nagaj, potom krátko poetka Zlata Solivajsová. Tá však zo zdravotných dôvodov rezignovala a od roku 1994 som vedúcou vo funkcii tajomníčky takmer tri desiatky rokov ja. Celé tie roky považujem svoje poverenie nielen za prácu, ale najmä za naplnenie svojich profesionálnych zámerov a cieľov: venovať sa priamemu kontaktu s aktérmi literárneho života a pomáhať im v ich aktivitách.
Stredoslovenská odbočka Zväzu slovenských spisovateľov v Banskej Bystrici bola od svojho vzniku veľmi ambiciózna, podporovaná významnými literárnymi osobnosťami, z ktorých vynikal básnik Mikuláš Kováč, popri ňom vyrastali ďalší, ako Ladislav Ballek, Ján Fekete, Viliam Marčok, Milan Jurčo, Ladislav Šimon, Jozef Mokoš, Zlata Solivajsová, Marián Kováčik, Peter Kováčik, Pavel Hrúz a iní. Možno povedať, že Banská Bystrica sa svojou aktivitou a výsledkami stala druhým literárnym centrom na Slovensku. Šesťdesiate roky 20. storočia Banskej Bystrici priali, veď tu vzniklo aj Stredoslovenské vydavateľstvo, pracoval tu rozhlas, redakcie novín, umelecké a kultúrne inštitúcie.

Spolok má aj svoje vydavateľstvo. Na aké tituly sa zameriava?
Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov je zamerané predovšetkým na vydávanie knižných titulov jeho členov, zachytáva rôznorodosť ich tvorby – od poézie cez beletriu, detskú literatúru, literárnu vedu až po preklady z iných literatúr od našich prekladateľov a pod. Množstvo vydaných kníh závisí predovšetkým od potrebných financií, ktorých je stále málo. Vydavateľstvo sa uchádza o prostriedky z Fondu na podporu umenia, samotní autori takisto môžu získavať prostriedky cez mestá a obce, samosprávne kraje a rôznych sponzorov. Produkciu vydavateľstvo prezentuje prostredníctvom samostatných podujatí, recenzií, účasťou na knižných trhoch a pod. Môže sa pochváliť viacerými autormi, ktorých knižné diela získali zaujímavé literárne ceny, z nich je v súčasnosti najúspešnejšia Etela Farkašová.

Dnes Spolok zápasí s niekoľkými problémami, okrem iného aj s vydávaním *Literárneho týždenníka*. Ide o periodikum s 35-ročnou tradíciou, ktoré sa snaží aktivovať tvorivú spisovateľskú a vedeckú inteligenciu, zaujíma sa o podstatné spoločenské a národné otázky, no aj napriek tomu jeho redakcia už niekoľko rokov bojuje o existenciu. Prečo je to tak?
Literárny týždenník vznikol v roku 1988 a odvtedy predstavuje vlajkovú loď našej organizácie s presahom do širokej kultúrnej verejnosti. Nie je to len o literatúre, ale aj o vzťahoch k iným umeleckým odborom, verejno-spoločenským otázkam, venuje sa aj národným témam, pričom nezabúda ani na slovenské komunity v okolitých krajinách. Samozrejme, do veľkej miery časopis získaval financie aj z Fondu na podporu umenia, tam však v posledných rokoch narážal na „nepodporu“ zo strany príslušnej komisie, ktorej zloženie nie je naklonené našim snahám. Preto už dva roky nedostal ani cent. Je neuveriteľné,

že redakcia a hlavne čitatelia zareagovali fantasticky – *Literárny týždenník* si nielen kupujú a predplácajú, ale na jeho vychádzanie prispievajú aj finančne, každý podľa svojich možností. Ani autori príspevkov nečakajú na honorár. Ale nedá sa to utiahnuť dlhodobo, dúfame, že sa to v najbližšom čase zmení a nabehneme na zvyčajný kolobeh.

V čom spočíva činnosť vašej odbočky? Predstavte nám niektoré aktivity.

Odbočka si na svojej plenárke zvolí výbor, ktorý riadi jej činnosť. Tajomník odbočky je ex offo členom predstavenstva spolku a prenáša informácie a zámery do regiónu. Platí to aj naopak, na predstavenstve informuje o svojej činnosti. Hlavnou náplňou je vytvárať podmienky pre autorov na prezentáciu ich tvorby, organizovať podujatia v spolupráci s ďalšími kultúrnymi organizáciami, ako sú knižnice či osvetové strediská, venovať sa výročiam a jubileám spisovateľov, ako aj konferenciám a seminárom o literatúre. Vítame iniciatívu iných subjektov a radi sa pripájame k podujatiam typu *Svetový deň poézie, Noc s Andersenom* a i. Venujeme sa aj mladým autorom v literárnych kluboch, z ktorých viacerí sa časom stanú členmi spolku (po vydaní samostatných knižných titulov). Za všetky spomeniem literárny klub Litera 2 v Banskej Bystrici.

Keďže som literárna historička, svoju funkciu v spolku som spojila s prácou v materskej inštitúcii – Literárnom a hudobnom múzeu. Podarilo sa mi spracovať a vydať publikáciu o histórii našej odbočky nazvanú *Stredoslovenská odbočka Zväzu slovenských spisovateľov v Banskej Bystrici 1962 – 1990*. Vydala ju Štátna vedecká knižnica – Literárne a hudobné múzeum v roku 2010. Musím sa pochváliť, že žiadna regionálna odbočka takúto publikáciu doteraz nemá. Prirodzene, že kontinuálne zbieram podklady pre spracovanie ďalšej historickej etapy. Napríklad aj prostredníctvom občasníka *Kováčňa*.

Spomenuli ste občasník *Kováčňa*. V stručnosti nám ho predstavte.

Vedeniu odbočky sa žiadalo aspoň raz ročne zosumarizovať dianie, aby sa s ním mohol oboznamovať každý, kto má záujem. Prispela k tomu aj skutočnosť, že náš kolega Dušan Jarina je zdatný počítačový grafik, a tak si vieme vlastnými silami zabezpečiť jeho realizáciu. O obsah sa starám ja v spolupráci s ďalšími členmi. Možno vás zaujíma ten názov: nadväzujeme ním na odkaz jedného z našich najvýznamnejších autorov Mikuláša Kováča. Odvodené slovo „kováčňa“ tak vlastne znamená vyhňu autorov a ich tvorivosti.

V *Kováčni* sumarizujeme aktuálny stav členov, predstavujeme nových, v nekrológoch si pripomíname tých, ktorí od nás navždy odišli. Informujeme o knižných novinkách našich autorov, o podujatiach členov. V historickom okienku si pripomíname výročia osobností z nášho regiónu. *Kováčňa* slúži nielen v aktuálnom čase, ale dáva dobrý základ na spracovanie histórie odbočky v budúcnosti.

Kto sú členovia vašej odbočky? Máme v Banskobystrickom kraji kvalitných a aktívnych spisovateľov?

V súčasnosti máme okolo tridsať členov, roztrúsených po celom kraji. Z juhu pochádzajú Ján Fekete (Modrý Kameň) a Hana Košková (Lučenec), vo Zvolene žije známy aforista Jozef Bily, najviac ich je však v Banskej Bystrici. Je to prirodzené, pretože tu je Univerzita Mateja Bela s katedrou slovenskej literatúry, rozhlasové štúdio, krajské kultúrne organizácie, knižnice. Z tých známejších by som menovala Júliusa Lomenčíka, Fedora Mikoviča, Slávku Očenášovú-Štrbovú, Elenu Cmarkovú, Janu Chorvátovú, Brigitu Šimonovú, Marcela Páleša, Miroslava Kapustu. V tomto roku sme sa rozlúčili s jedinečným Jurajom Sarvašom, ktorý dve desaťročia vyučoval na Akadémii umení v Banskej Bystrici. No a tešíme sa aj z členstva Kataríny Mosnákovej-Bagľašovej, ktorá býva v Očovej.

Nerada by som rozlišovala, kto je kvalitný a aktívny, každý svojím spôsobom prispieva ku skultúrňovaniu svojej komunity, vo svojich textoch zachytáva súčasný svet a jeho správanie, niekto viac objasňuje historické momenty v regióne. Ale predsa – básnik Miroslav Kapusta si sám na svoje bedrá naložil náročnú organizáciu podujatia Ars Poetica Neosoliensis, v decembri tohto roku sa uskutočnilo jubilejné sté podujatie v XIII. ročníku! Redaktor a básnik Marcel Páleš sa zasa našiel v organizovaní podujatia SLOVOMfest. Hana Košková rada pomáha pri činnosti literárneho klubu VLAS v Lučenci. Ja sama som iniciovala festival Literárna Banská Bystrica. Je venovaný pamiatke Mikuláša Kováča, v tomto roku dovŕšil 25 rokov existencie. Časť členov pravidelne pôsobí v porotách literárnych súťaží, dominantnou je naša spolupráca s prehliadkou záujmovej umeleckej tvorivosti pedagogických zamestnancov Chalupkovo Brezno.

Tešíme sa, keď aktivitu a tvorivosť našich autorov ocenia aj iní – napríklad vlani získala cenu Banskobystrického samosprávneho kraja *Kvet kultúry a umenia* Brigita Šimonová, Július Lomenčík zasa *Cenu primátora mesta Banská Bystrica.* Slávka Očenášová-Štrbová bola v tomto roku ocenená *Národnou cenou Vojtecha Zamarovského.*

Aké sú plány a výzvy Spolku slovenských spisovateľov a zároveň aj odbočky v Banskej Bystrici v novom storočí existencie?

Plánov a zámerov je veľa, časť z nich závisí od hmotného zabezpečenia činnosti. Musíme veriť, že si zachovávame a zveľadíme členskú základňu, jej akcieschopnosť a dobré meno v čitateľskej a kultúrnej verejnosti. V roku 2024 by sme radi venovali pozornosť 90. výročiu narodenia básnika Mikuláša Kováča, ale aj 150. výročiu narodenia Jozefa Gregora Tajovského. Samozrejme, prioritou zostáva práca s členskou základňou, aby členovia cítili, že príslušnosť k Spolku slovenských spisovateľov im dáva pocit spolunáležitosti s kultúrnou a umeleckou obcou Slovenska.

Dušan Jablonský

artUM

Časopis o kultúre a umení v Banskobystrickom kraji
Ročník 3, číslo 1/2023

Vydavateľ: Stredoslovenské osvetové stredisko v Banskej Bystrici

Riaditeľka: Tatiana Salajová

Zodpovedná redaktorka: Katarína Mosnáková Bagľašová

Redakcia: Matúš Druga
Dušan Jablonský
Gabriela Kováčiková
Róbert Ragan
Tatiana Salajová
Rudolf Szabó
Tatiana Urbanová
Miroslav Zaťko

Jazykový redaktor: Martin Lokša

Grafický dizajn: Rudolf Szabó
Andrea Merníková Šimonová

Redakčná spolupráca: Michal Abelovský (NOS Lučenec)
Miroslav Hric (POS Žiar nad Hronom)
Anetta Cvachová (GMOS Rimavská Sobota)
Cyril Páriš (HIOS Veľký Krtíš)
Lívia Hudecová (POS Zvolen)

Tlač: DANIELSON

Náklad: 100 ks

EAN 9772729900008 22 • ISSN 2729-9007

STREDOSLOVENSKÉ OSVETOVÉ STREDISKO BANSKÁ BYSTRICA

BANSKOBYSTRICKÝ SAMOSPRÁVNY KRAJ

ISSN 2729-9007

